

ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΜΣ

« ΤΟΠΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ »

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων – Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων - Πανεπιστήμιο Πειραιά

"Ο κοινωνικός & αλληλέγγυος χαρακτήρας του Τρίτου Τομέα της Οικονομίας "

Επιβλέπων : Σπυριδάκης Εμμανουήλ

Φοιτήτρια : Μπαρμπαγιάννη Ζαχαρούλα

Ακαδ. έτος : 2017 – 18

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2018

Department of Political Studies and International Relations - University of Peloponnese

Department of Economics - Democritus University of Thrace

Department of Economics - Aristotle University of Thessaloniki

Department of Business Administration - University of Piraeus

**Interuniversity Interdepartmental
Master Program in
«Local and Regional Government and Development»
Thesis Title**

«The Social and Solidarity character of the Third Sector of Economy»

Name

Barpagianni zacharoula

Athens, September 2018

ΑΦΙΕΡΩΣΗ

Αφιερώνεται στη μνήμη του πατέρα μου Ιωάννη

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εκπονήθηκε στο πλαίσιο των μεταπτυχιακών σπουδών μου στο ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΜΣ «ΤΟΠΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ », κατά το έτος 2018.

Αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, τα αγαπημένα μου παιδιά Ιωάννη & Σταύρο και ειδικότερα τον αγαπημένο σύζυγο και σύντροφο της ζωής μου Γρηγόρη, γιατί είχα την τύχη και την ευλογία να τους έχω πολύτιμους συμπαραστάτες και αρωγούς, καθ' όλη τη διάρκεια των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών μου.

Επίσης, να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου κ. Σπυριδάκη Εμμανουήλ, για την παροχή βοήθειας που προσέφερε χωρίς να με αγχώσει .

ΣΥΝΤΟΜΕΥΣΕΙΣ

ESSPROS: Ευρωπαϊκό Σύστημα Στατιστικών Κοινωνικής Προστασίας

CIRIEC: (Centre International de Recherches et d' Information sur l' Economie Publique) Διεθνές Κέντρο Έρευνας και Πληροφόρησης για τη Δημόσια, Κοινωνική και Συνεταιριστική Οικονομία

EMES: (European Research Network for Social Enterprise) Ευρωπαϊκό Ερευνητικό Δίκτυο για τις Κοινωνικές Επιχειρήσεις

ΑμεΑ : Άτομα με Αναπηρία

Ε.Ε. : Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΚΤ: Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΟΚΕ : Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινωνική Επιτροπή

Ε.Τ.Ε.Α. : Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης

Κ.Ε. : Κοινωνική Επιχείρηση

Κ.Α.Λ.Ο. : Κοινωνική Αλληλέγγυα Οικονομία

Κ.Ο.: Κοινωνική Οικονομία

ΚοιΣ.Π . Ε: Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης

Κοιν.Σ.Επ.: Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση

Τ.Τ.Ο. : Τρίτος Τομέας Οικονομίας

ΚΟ.Δ.Ε.Π.: Κοινωφελής Δημοτική Επιχείρηση Πειραιά

Μ.Κ.Ο. : Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις

Ν.Π.Δ.Δ.: Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου

Ο.Α.Ε.Δ.: Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού

ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

Ο.Τ.Α. : Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Π.Δ. : Προεδρικό Διάταγμα

Τ.Α. : Τοπική Αυτοδιοίκηση

Τοπ.Ε.ΚΟ : Τοπικές δράσεις κοινωνικής ένταξης για ευάλωτες ομάδες

Τοπ.Σ.Α. : Τοπικά Σχέδια για την Απασχόληση

ΦΕΚ : Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία προσεγγίζει τον Τρίτο Τομέα της Οικονομίας μέσα απ' τον ρόλο που διαδραματίζουν οι κοινωνικές επιχειρήσεις στον ελληνικό χώρο, καθώς αποτελούν βασικό εργαλείο ανάδειξης της συμβολής και της ωφελιμότητάς του στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Σκοπός είναι μέσα απ' τη διευκρίνιση του ρόλου τους να αποκαλυφθεί η χρησιμότητά του απέναντι στην ανεργία, στη φτώχεια και στην κοινωνική περιθωριοποίηση που βιώνουν τα μη προνομιούχα άτομα της κοινωνίας. Τα ερωτήματα που διερευνούνται αφορούν τον βαθμό ευνοϊκού κλίματος των υφιστάμενων συνθηκών για τη βιωσιμότητά τους αλλά και για την περαιτέρω ανάπτυξή τους. Επίσης, διερευνάται ο βαθμός συμβολής τους ως ανασταλτικός παράγοντας απέναντι στην ανεργία και ως υποστηρικτικός βραχίονας στην κοινωνική ενσωμάτωση, και γενικότερα στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας.

Προκειμένου να επιτευχθεί ο σκοπός της εργασίας, πραγματοποιήθηκε ποιοτική έρευνα με τη μέθοδο των προσωπικών συνεντεύξεων σε κοινωνικούς επιχειρηματίες που έχουν ιδρύσει Κοιν.Σ.Επ. Απ' την έρευνα εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα. Πρόκειται για επιχειρήσεις με πολυσύνθετο χαρακτήρα και δραστηριοποιήσεις, οι οποίες δρουν μέσα σ' ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο και όχι τόσο υποστηρικτικό περιβάλλον. Χωρίς να περιφρονούν την οικονομική κερδοφορία εστιάζουν περισσότερο στην κοινωνική. Δημιουργήθηκαν για να προσφέρουν εναλλακτικές, βέλτιστες λύσεις στα προβλήματα και τα αδιέξοδα που είχε επιφέρει η οικονομική-κοινωνική κρίση. Αναπτύσσουν συνεργατικά δίκτυα και σχέσεις, προχωρούν σε μεθόδους καινοτομίας με φροντίδα προς το περιβάλλον, και αναζητούν νέους τομείς δραστηριοποίησης, ώστε να διευρύνουν την επιχείρησή τους. Το αποτέλεσμα είναι η τόνωση της απασχόλησης, η ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής της τοπικής κοινωνίας με την επανένταξη σ' αυτήν αποκλεισμένων ατόμων, η γενικότερη ανάπτυξη του τόπου με την παραγωγή και εκμετάλλευση των διαθέσιμων φυσικών πόρων, αναβιώνοντας παράλληλα ξεχασμένες πολιτιστικές και πολιτισμικές δραστηριότητες και πρακτικές.

Τέλος, προβαίνουμε σε κάποιες ενδεικτικές προτάσεις καλών πρακτικών εφαρμογής που πιστεύουμε ότι θα συμβάλλουν υποστηρικτικά στην περαιτέρω ενδυνάμωση του εν λόγω τομέα.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Κοινωνική Οικονομία, Τρίτος Τομέας της Οικονομίας, Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις, Ανάπτυξη, Απασχόληση

ABSTRACT

This thesis approaches the Third Sector of Economy from inside the role of social enterprises in the Greek area, as they are the basic tool for the contribution and the emergence of the Greek utility. The objective is through his clarification of their role to disclose their utility against unemployment, poverty and social marginalization experienced by disadvantaged people of the society. The questions which they are investigated are concerning the degree of favorable climate for their survival and for their further development. Also, the degree of contribution is investigated as an inhibitor against unemployment and supporting bracket to social integration, and more generally to the development of the local community.

In order to achieve the purpose of this study, a qualitative research was held with the method of personal interviews in social entrepreneurs who have founded Koinsep. According to the survey results will be obtained some useful data. These are companies with complex character and event, which act within a constantly changing and less supportive environment. Without disclaim economic profitability they are more focused on social profitability. They created to offer alternatives optimal solutions to the problems and impasses that economic-social crisis has led. They develop collaborative networks and relationships, advancing innovation methods friendly to the environment and they seek new business areas to expand their business. The result is to stimulate employment by creating new jobs, strengthening social cohesion of the local community with the reintegration of excluded people in it, the overall development of the country by the production and exploitation of available natural resources, reviving parallel forgotten cultural activities and practices.

At the end, we make some indicative suggestions of useful practical methods which we believe they will contribute to support the further strengthening of this sector.

KEY WORDS

Social Economy, Third Sector of Economy, Social Entrepreneurship, Social Cooperative Enterprises, Development, Employment

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΑΦΙΕΡΩΣΗ	3
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	4
ΣΥΝΤΟΜΕΥΣΕΙΣ.....	5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	6
ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ.....	6
ABSTRACT.....	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ.....	12
1.1 Εισαγωγή.....	12
1.2 Κοινωνική Οικονομία. Μια πολυσημία του όρου.....	12
1.3 Ιστορική Αναδρομή και Επισκόπηση	15
1.4 Ο Τρίτος Τομέας της Οικονομίας	17
1.5 Κοινωνική Αλληλέγγυα Οικονομία.....	20
1.6 Κοινωνική Επιχειρηματικότητα / Κοινωνικός Επιχειρηματίας	21
1.7 Κοινωνικές Επιχειρήσεις	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	26
Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	26
2.1 Εισαγωγή.....	26
2.2 Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Επιχειρηματικότητα	26
2.2.1 Καλά παραδείγματα:.....	28
2.3 Η Ελληνική Κοινωνική Επιχειρηματικότητα.....	29
2.4 Η συμβολή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην ανάδειξη της εγχώριας Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας.....	31
2.4.1 Καλά Παραδείγματα : ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ.....	32
Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΣΟΙΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ (Κοι.Σ.Π.Ε.) ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ (Το.Ψ.Υ.) ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	34
ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	34

3.1 Εισαγωγή.....	34
3.2 Κίνητρα	34
3.3 Προβλήματα.....	35
3.4 Προοπτικές και Τρόποι Ανάπτυξης	37
3.5 Συγκριτική απεικόνιση της κοινωνικής επιχείρησης με τη συμβατική.	38
3.6 Συγκριτική απεικόνιση της κοινωνικής επιχείρησης με Μη Κερδοσκοπικούς Οργανισμούς ΜΚΟ.....	40
Β΄ ΜΕΡΟΣ	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	41
ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	41
B.4.1 Εισαγωγή.....	41
B.4.2 Μεθοδολογία, στόχος και περιγραφή ερευνητικού εργαλείου της έρευνας	41
B.4.3 Συνοπτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας.....	42
B.4.3.1 Ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά	42
B.4.3.2 Ως προς τη Φιλοσοφία-Κουλτούρα	43
B.4.3.3 Ως προς τα Κίνητρα	43
B.4.3.4 Ως προς τα Εμπόδια	45
B.4.3.5 Ως προς τα Συνεργατικά δίκτυα και τις Συνεργατικές σχέσεις.....	47
B. 4.3.6 Διάφορα άλλα λειτουργικά θέματα: Ανταγωνιστικότητα- Επιχειρηματικό Σχέδιο	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	50
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	50
B.5.1 Εισαγωγή.....	50
B.5.2 Συμπεράσματα απ' τη θεωρητική μελέτη της βιβλιογραφίας	50
B.5.3 Συμπεράσματα απ' τη εμπειρική μελέτη.....	53
B.5.4 Ενδεικτικές Προτάσεις Καλών Πρακτικών Εφαρμογών.....	57
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	59
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ Συνοπτική παρουσίαση των κοινωνικών επιχειρήσεων της έρευνας	590
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	63
Ελληνική	63
Ξενόγλωσση	65
Διαδικτυακοί Τόποι / Ιστοσελίδες	66
Πηγές Εικόνων.....	67

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Τρίτος Τομέας της Οικονομίας αποτελεί ευρηματική επινόηση οικονομικής δραστηριότητας με κοινωνικό προσανατολισμό. Επακόλουθο της αναζήτησης για εναλλακτικές και βέλτιστες λύσεις στα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, που έχει επιφέρει η παρατεταμένη και βαθιά κρίση με τις γνωστές δυσάρεστες συνέπειες παγκοσμίως. Η αναποτελεσματικότητα του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα ως προς την επίλυση της αυξανόμενης ανεργίας, της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, έχει ως αποτέλεσμα, αφενός, την άσκηση έντονης κριτικής και αμφισβήτησής του, και αφετέρου τη στροφή του ενδιαφέροντος στον εν λόγω τομέα, καθώς αναδεικνύεται ελπιδοφόρο πεδίο στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Ένα απ' τα πλέον κύρια εργαλεία του Τ.Τ.Ο. αναδεικνύεται η κοινωνική επιχειρηματικότητα, ιδιαίτερα ανεπτυγμένη στα ευρωπαϊκά κράτη, η οποία εμπράκτως συμβάλλει στην αύξηση της παραγωγικότητας, στη μείωση της ανεργίας, στην οικονομική και κοινωνική επανένταξη των μη προνομιούχων ομάδων πληθυσμού.

Στην ελληνική πραγματικότητα τα πράγματα είναι διαφορετικά, καθώς η ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας φαίνεται ότι προσκρούει σε πολλά εμπόδια. Η παρούσα διπλωματική εστιάζει στον ρόλο της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Μέσα απ' την ανάλυσή της επιχειρείται η απόδειξη ότι ο Τ.Τ.Ο., έχοντας όπλο την κοινωνική επιχειρηματικότητα, συμβάλλει στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας. Στόχος είναι να διερευνηθεί εάν οι υφιστάμενες συνθήκες ευνοούν την ύπαρξή της και την περαιτέρω ανάπτυξή της. Επίσης, να εντοπιστεί σε ποιο βαθμό λειτουργεί, αφενός, ανασταλτικά απέναντι στην ανεργία και αφετέρου υποστηρικτικά στην κοινωνική ενσωμάτωση, και γενικότερα στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας. Προκειμένου να επιτευχθεί ο σκοπός της εργασίας κρίνεται απαραίτητη η ερευνητική προσέγγιση μιας μορφής κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Εδώ επιλέγεται η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.) ως μια απ' τις πλέον θεσμοθετημένες μορφές κοινωνικής επιχειρηματικότητας στη χώρα μας.

Η διάρθρωσή της εργασίας γίνεται σε δύο Κύρια Θεματικά Μέρη, το Θεωρητικό και το Εμπειρικό Μέρος. Το κάθε Μέρος δομείται σε Κεφάλαια, τα οποία με τη σειρά τους επιμερίζονται ανάλογα σε ενότητες και υποενότητες.

Το Θεωρητικό Μέρος αποτελείται από τρία Κεφάλαια, όπου και αναπτύσσεται η βιβλιογραφία.

Το Πρώτο Κεφάλαιο τιτλοφορείται ως «ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ». Αποτελείται από επτά ενότητες, στις οποίες γίνεται μια ευσύνοπτη αναφορά στους Ορισμούς, στο Ιστορικό, στις Αρχές, στη Στοχοθεσία και στους τομείς δραστηριοποίησης του ονομαζόμενου Τρίτου Τομέα της Οικονομίας.

Το Δεύτερο Κεφάλαιο αποτελείται από τέσσερις ενότητες και δύο υποενότητες με τίτλο: «Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ». Περιγράφεται συνοπτικά η σύγχρονη ευρωπαϊκή και ελληνική κοινωνική επιχειρηματικότητα. Αποτυπώνεται, η υφιστάμενη κατάσταση σε ευρωπαϊκό, εθνικό-τοπικό πεδίο και αναφέρεται η συνεισφορά της Τ.Α. Επίσης, επιλέγονται χαρακτηριστικά παραδείγματα ευρωπαϊκά και εθνικά που αποτελούν πρότυπα κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

Το Τρίτο Κεφάλαιο έχει τίτλο «ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ» και αποτελείται από έξι ενότητες. Αναφέρονται τα κίνητρα που οδήγησαν στην ανάπτυξη διαφόρων μορφών κοινωνικών επιχειρήσεων, οι δυσκολίες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, αλλά και οι προοπτικές και οι τρόποι ανάπτυξής τους. Στο παρόν κεφάλαιο συμπεριλαμβάνεται και μία συγκριτική αναφορά της κοινωνικής επιχείρησης με τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, καθώς και με τις Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις.

Έπεται το Εμπειρικό Μέρος. Αποτελείται από δύο κεφάλαια, το Τέταρτο και το Πέμπτο κατά σειρά, δομημένα ανάλογα σε ενότητες και υποενότητες.

Το Τέταρτο Κεφάλαιο, τιτλοφορείται «ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ» περιλαμβάνει τρεις ενότητες, όπου η τρίτη ενότητα επιμερίζεται σε έξι υποενότητες.

Το Πέμπτο και τελευταίο Κεφάλαιο με τίτλο «ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ» διαρθρώνεται σε τέσσερις ενότητες. Διατυπώνονται τα συμπεράσματα που συνάγονται απ' τη θεωρητική και απ' την εμπειρική-πρακτική μελέτη. Επίσης, προβαίνουμε σε προτάσεις που θεωρούμε ότι αποτελούν καλές πρακτικές για την βιωσιμότητα και την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στη χώρα μας.

ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

Πολυσημία όρων & «τριαδικές διαστάσεις»

1.1 Εισαγωγή

Στο Πρώτο Κεφάλαιο, παρουσιάζεται συνοπτικά η θεωρητική ανάλυση της Κοινωνικής Οικονομίας, της Κοινωνικής Αλληλέγγυας Οικονομίας, του Τρίτου Τομέα, των Κοινωνικών Επιχειρήσεων, της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας ενώ σκιαγραφείται και το προφίλ του Κοινωνικού Επιχειρηματία. Γίνεται μια ευσύνοπτη αναφορά στο Ιστορικό, στους Ορισμούς, στις Αρχές, στη Στοχοθεσία, στα Χαρακτηριστικά και στους Τομείς δραστηριοποίησης του ονομαζόμενου Τρίτου Συστήματος της Οικονομίας.

1.2 Κοινωνική Οικονομία.

Έως και σήμερα καθίσταται δυσδιάκριτη μια κοινά αποδεκτή εννοιολογική, νοηματική προσέγγιση, εξαιτίας πολλών παραγόντων. Αφενός, συνδέεται άμεσα, με την εκάστοτε ανά εποχή ισχύουσα αντίληψη περί οικονομικής θεωρίας και το διαφορετικό επιστημονικό πεδίο των διάφορων συγγραφέων. Αφετέρου, καθορίζεται απ' τους διάφορους ιδεολογικούς πολιτικούς και θεσμικούς σχηματισμούς (Φιλελευθερισμός, Χριστιανοσοσιαλισμός, Σοσιαλισμός, Αναρχισμός) και τα ιστορικά γεγονότα της κάθε χώρας. Αντιπαραθέτεται στον μετοχικό καπιταλισμό και άρχεται από θεμελιώδες πανανθρώπινες αξίες, όπως της αλληλεγγύης, της κοινωνικής συνοχής, της αειφόρας ανάπτυξης. Ενδιαφέρεται να εκπληρώσει ανάγκες, επιθυμίες και απαιτήσεις, που θα οδηγήσουν σ' ένα ποιοτικότερο βιοτικό και εργασιακό επίπεδο.

Ως όρος πρωτοεμφανίζεται στη Γαλλία στις αρχές του 19^{ου} αι.¹ ως «*economie sociale*» και «*economie solidaire*» απ' τον οικονομολόγο Dunoyer,² ενώ ο Gide διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη θεσμική της αναγνώριση, κατά τα τέλη του ίδιου αιώνα. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο οι οργανισμοί CIRIEC και EMES, έχουν διατυπώσει δύο ορισμούς που θεωρούνται επαρκείς και ταυτίζονται αρκετά μεταξύ τους (Τσιλίκης, 2016). Συνοπτικά, η Κ.Ο. εμπεριέχει δύο διαστάσεις, την πολιτική και την οικονομική

¹ Πρώτη η Γαλλία καθιερώνει πολιτικά και νομικά την Κ.Ο., το 1981.

² Charles Dunoyer: «Πραγματεία περί της Κοινωνικής Οικονομίας», 1830.

και νοείται ως οι οικονομικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται υπό την ελεύθερη ανθρώπινη βούληση και την εθελοντική συμμετοχή για ένα κοινό σκοπό. Υπάρχει, ωστόσο, και μια άλλη διάσταση, αυτή της «ηθικής», η οποία εντοπίζεται στα χαρακτηριστικά δραστηριοποίησης και εσωτερικής δομικής οργάνωσης και λειτουργίας που πρέπει να διέπουν τους οργανισμούς της και είναι τα εξής παρακάτω.

- ✓ Βασικός στόχος είναι η παροχή υπηρεσιών στα μέλη ή στην κοινότητα και όχι η αποκόμιση κέρδους, το οποίο άλλωστε επαναεπενδύεται στην επιχείρηση
- ✓ Αλληλεγγύη και κοινωνική συνοχή
- ✓ Εθελοντική και ανοιχτή συμμετοχή
- ✓ Κοινωνική υπευθυνότητα
- ✓ Διαχειριστική/διοικητική αυτονομία και ανεξαρτησία από τις κρατικές αρχές
- ✓ Δημοκρατικές και συμμετοχικές λήψεις αποφάσεων και άσκηση ελέγχου, με βάση την αρχή «ένα μέλος –μία ψήφος», ανεξάρτητα απ' την εισφορά του κάθε μέλους στο κεφάλαιο
- ✓ Επικέντρωση και προτεραιότητα στο άτομο και στο αναφαίρετο δικαίωμά του για εργασία, έναντι του κεφαλαίου (Defourny,2001-Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας 2002).

Πλουραλισμός επικρατεί ως προς την ονομασία της :

- ✓ Κοινωνική Οικονομία (συνεταιρισμοί, ενώσεις, ταμεία αλληλασφάλισης, ιδρύματα)
- ✓ Αλληλέγγυα Οικονομία (επιχειρήσεις με φιλανθρωπικούς σκοπούς)
- ✓ Τρίτος Τομέας (μη κερδοσκοπικές ιδιωτικές επιχειρήσεις)
- ✓ Οικονομική Αυτοβοήθεια (επιχειρήσεις τοπικού επιπέδου δημοκρατικής δομής)
- ✓ Κοινωνικές Επιχειρήσεις (ιδιωτικές επιχειρήσεις με κοινωνικούς στόχους) (Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας 2002- Noya 2011).

Το αναπτυξιακό της μοντέλο διαμορφώνεται κατόπιν του διαχρονικού μετασχηματισμού που υπέστησαν οι διάφορες οργανώσεις της, και οριοθετεί το πεδίο δραστηριοποίησης της, μεταξύ κρατικής πολιτικής και ιδιωτικής επένδυσης. Στον μετασχηματισμό αυτό συμβάλλουν μια πληθώρα αρνητικών και θετικών κοινωνικών, οικονομικών και ιστορικών παραγόντων και συνθηκών. Στα αρνητικά συγκαταλέγονται η παρατεταμένη κοινωνική-οικονομική κρίση και η δημοσιονομική λιτότητα που οδήγησαν σε μακροχρόνια ανεργία, στην αύξηση της φτώχειας, στη διάσπαση της

κοινωνικής συνοχής, στον κοινωνικό αποκλεισμό και στην απόσυρση του κράτους πρόνοιας. Στα θετικά συμπεριλαμβάνεται η συνειδητοποίηση των πολιτών ότι προκειμένου να αντιμετωπίσουν και να επιλύσουν τα προαναφερθέντα προβλήματα πρέπει να τα αυτο-διαχειριστούν. Έτσι, αναλαμβάνουν καινοτόμες πρωτοβουλίες μέσω δημοκρατικών και συμμετοχικών διαδικασιών στις λήψεις αποφάσεων και στην άσκηση διοίκησης. Με κατάληξη την ανάδειξη νέων αγορών και νέων μοντέλων οικονομικής οργάνωσης να καλύπτουν τις αναφερόμενες και πολύπλοκες ανάγκες.

Εικόνα 1. Η πυραμίδα του Pestoff (2004) επεξεργασμένη απ' την Αδάμ (2012), αποτυπώνει διαγραμματικά τη θέση της Κ.Ο.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Νικολάου (2013) επισημαίνει την άποψη του Mertens για την «υπολειμματική» μορφή της Κ.Ο. έναντι των άλλων δύο. Άποψη που απεικονίζεται στην παρακάτω εικόνα.

Εικόνα 2. Πηγή : Νικολάου (2013). Η σκιαγραφημένη επιφάνεια υποδηλώνει τον χώρο που καταλαμβάνει η Κ.Ο.

1.3 Ιστορική Αναδρομή και Επισκόπηση

Οι σύγχρονες και νομικά οργανωμένες οντότητες της Κ.Ο. είναι αποτελέσματα εξελικτικής διαδικασίας άτυπων μορφών εκδήλωσης αλληλοβοήθειας μιας ορισμένης μερίδας της κοινωνίας, οι οποίες μετασχηματίστηκαν σε συγκεκριμένες συνεργατικές μορφές προς ίδια εξυπηρέτηση των ειδικών αναγκών τους. Κατά την πάροδο των ετών τροποποιούνται ανάλογα με τις υφιστάμενες οικονομικές-κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες.

Οι ρίζες του φαινομένου της ανάγονται στα βάθη των αιώνων, όσο παλιά είναι και η έμφυτη ανάγκη του ανθρώπου για συνεργασία και αλληλοβοήθεια (Μπέρτι, 2004). Χαρακτηριστικά παραδείγματα κοινωνικής οικονομίας εντοπίζονται στην Αρχαία Ελλάδα και Ρώμη, όπου στη μεν πρώτη συγκεντρώνονταν χρήματα για τελετουργικές και νεκρικές τελετές, στη δε δεύτερη για τη χρηματοδότηση βιοτεχνικών συλλόγων (Νικολάου, 2013). Αναπτύσσεται στα μέσα του 19^{ου} αι., κατά τη μετάβαση της αγροτικής στη βιομηχανική κοινωνία, μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες στις αναπτυγμένες οικονομικά χώρες, χάρη στην ανάπτυξη του συνεργατικού εργατικού κινήματος και στην ενεργοποίηση της κοινωνίας των πολιτών, καθώς θεωρήθηκε ότι μπορεί να προσφέρει εναλλακτικές, βέλτιστες λύσεις στο κραταιό οικονομικό μοντέλο. Οι επαναλαμβανόμενες οικονομικές κρίσεις έως το οικονομικό κραχ του 1929 οδήγησαν στη δημιουργία αγροτικών συνεταιρισμών. Από κει και μετά αναπτύσσονται και άλλες συνεργατικές μορφές για να καλύψουν ανάγκες ανέργων που στερούνταν βασικών αγαθών. Κατά τον εικοστό αιώνα, στις δεκαετίες '80 και '90 οι οργανώσεις κοινωνικής οικονομίας (συνεταιριστικές-συλλογικές επιχειρήσεις, αλληλοβοηθητικοί φορείς, μη κερδοσκοπικές ενώσεις), λειτουργούν με τη νομική μορφή του συνεταιρισμού ή της αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρείας, αποτελώντας, ουσιαστικά, τους τρεις βασικούς άξονες ως προς τη θεσμική-νομική προσέγγιση της Κοινωνικής Οικονομίας (Χρυσάκης, *et all*, 2002) Σήμερα οι φορείς της παρέχουν αγαθά και υπηρεσίες και με βασικό σημείο διάκρισης τη διανομή ή μη των κερδών στα μέλη κατηγοριοποιούνται σε τρεις κατηγορίες :

- 1) Μη Κυβερνητικές/Κερδοσκοπικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) / Non Governmental Organizations - Μη Κερδοσκοπικός Τομέας, με απουσία διανομής κερδών.
- 2) Κοινωνικές Επιχειρήσεις/ Social Enterprise, με διανομή ποσοστού των κερδών.
- 3) Επιχειρήσεις Ομάδων Ενδιαφερομένων/ Stakeholders Enterprise (παραδοσιακοί συνεταιρισμοί-Παραδοσιακός Τομέας), με διανομή των κερδών.

Η σημασία της αρχίζει να αναγνωρίζεται κυρίως στα τέλη της δεκαετίας του 80. Η Ε.Ε. προχωράει στη θεσμοθέτησή της, καθώς απασχολεί περίπου το 6% του ενεργού πληθυσμού της. Εντείνει τις πρωτοβουλίες της, «καταστρώνοντας» στρατηγικά σχέδια ανάπτυξης της (equal, EASI, «Ευρώπη 2020») και την αναδεικνύει ως διακριτό σύνολο οικονομικών φορέων. Παρομοίως και το επιστημονικό ενδιαφέρον εντείνεται στα τέλη της δεκαετίας του 70 και σταδιακά μετουσιώνεται σε παγκόσμιο κίνημα, αποσκοπώντας να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις συνέπειες των αδιάλειπτων οικονομικών-κοινωνικών κρίσεων (Τσιλίκης, 2016- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013).

Στην ελληνική πραγματικότητα αποκτά νομική υπόσταση με τον Ν.4019/11, ο οποίος την ορίζει: *«ως σύνολο των οικονομικών, επιχειρηματικών, παραγωγικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων, των οποίων ο καταστατικός σκοπός είναι η επιδίωξη του συλλογικού οφέλους και η εξυπηρέτηση γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων»*. Στη συνέχεια ο πρόσφατος Ν.4430/2016 (ΦΕΚ Α'205) επιχειρεί την οριζόντια ρύθμιση λειτουργίας των φορέων της. Σύμφωνα με την Ετήσια Έκθεση της Κ.Α.Λ.Ο.(2017), παρατηρείται σταδιακή αύξηση των φορέων που εγγράφονται στο Γενικό Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας, με αντίστοιχη αύξηση και του αριθμού των εργαζομένων τους, υπό άτυπη, κυρίως, μορφή εργασιακή σχέση. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση παρατηρείται στην περιφέρεια Αττικής και η μικρότερη στις περιφέρειες Κρήτης και Πελοποννήσου, ενώ ο μεγαλύτερος αριθμός εργαζομένων εμφανίζεται στις υπηρεσίες καθαρισμού (7,4%), και έπεται στην εκπαίδευση (5,1%), στις δημιουργικές δραστηριότητες (4,6%), στην εστίαση (3,1%) κ.ο.κ.

Αξίζει, ωστόσο, να αναφερθεί σχετικό άρθρο της «Ανεξάρτητης Συνεταιριστικής Εφημερίδας» το 2017, που έρχεται σε αντίθεση με την παραπάνω Έκθεση, καθώς σημειώνει ότι μετά από έρευνα που διεξήχθη για λογαριασμό της ΕΟΚΕ απ' το CIRIEC, τα στοιχεία είναι ανησυχητικά. Συγκεκριμένα, καταγράφει σημαντική μείωση του αριθμού της απασχόλησης και μάλιστα σε χώρες που κατέχουν μεγάλη εμπειρία στον τομέα. Όσον αφορά την Ελλάδα, τα στοιχεία αναφέρουν ελάχιστη αύξηση με 0,3%. Γενικότερα, η αναφορά της έκθεσης επισημαίνει και άλλα προβλήματα που εντόπισε σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες, σχετικά με την έλλειψη ενός ολοκληρωμένου συστήματος καταγραφής των φορέων της Κ.Ο., ώστε να αποτυπωθούν αξιόπιστα στοιχεία που αφορούν τους φορείς της Κ.Ο. και να εξαχθούν συγκριτικά μεγέθη μεταξύ των χωρών π.χ. ανά ομάδες, ανά χρονικές περιόδους κ.ά.

1.4 Ο Τρίτος Τομέας της Οικονομίας

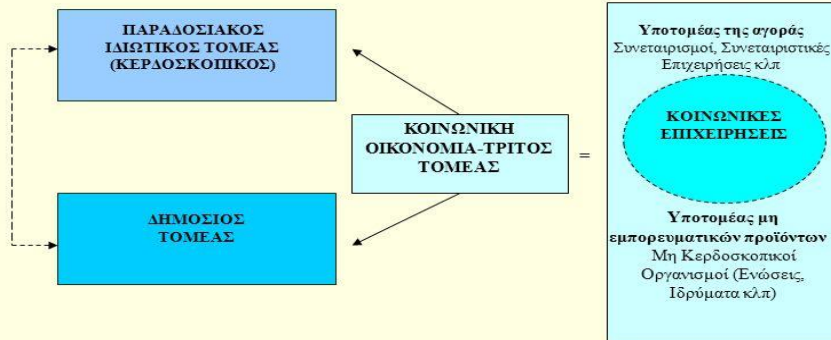
Έχουν διατυπωθεί διάφοροι ορισμοί, με ορισμένους απ' αυτούς να μην τον ταυτίζουν με την ΚΑΟ (Νικολόπουλος, Καπογιάννης, 2013). Όλοι, ωστόσο, συγκλίνουν στην άποψη ότι πρόκειται για έννοια με εναλλακτικές ονομασίες/όρους, στον όρο της Κ.Ο. : «Τρίτο Σύστημα», «Τρίτος Τομέας της Κοινωνικής Οικονομίας», «Τομέας Αλληλέγγυας Οικονομίας», «Μη Κερδοσκοπικός Τομέας της Οικονομίας». Δημιουργείται και αναπτύσσεται σε πολλές προηγμένες αλλά και αναπτυσσόμενες οικονομίες, απ' τα μέσα της δεκαετίας του 70, μεταξύ κράτους και αγοράς, λόγω αδυναμίας ή απροθυμίας τους για ανάπτυξη οικονομικής δραστηριότητας (Χρυσάκης, *et all*, 2002, Στραβοσκούφης 2004). Παράλληλα, «συνδιαλέγεται» και με τις τοπικές κοινωνίες. Πιο συγκεκριμένα, ο ιδιωτικός τομέας αδιαφορεί λόγω απουσίας κερδοφορίας, και απ' την άλλη ο κρατικός τομέας υπολειτουργεί λόγω έλλειψης δημοσιοοικονομικών και χρηματοοικονομικών δυνατοτήτων. Ένεκα της συγκεκριμένης «χωροθέτησής» του αντιμετωπίζει πολλαπλές προκλήσεις. Η Αδάμ, (2014) επισημαίνει ότι αυτό του προσδίδει ταυτόχρονα δυνάμεις και αδυναμίες.

Στις αμέσως παρακάτω εικόνες απεικονίζονται σχηματικά η οριοθέτηση του τομέα με το πολυεπίπεδο δυναμικό των δραστηριοτήτων του και οι φορείς που τον απαρτίζουν.

Εικόνα 3 Πηγή: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Η Κοινωνική Οικονομία ως τρίτος πόλος της Οικονομίας («Πόλος Κοινωνικής Χρησιμότητας») και οι φορείς που την απαρτίζουν

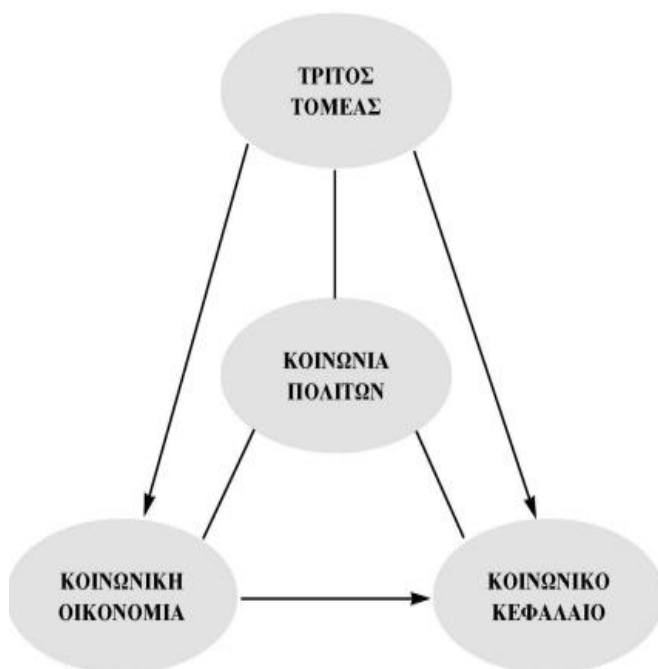

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
Παρατηρητήριο της Κοινωνικής Οικονομίας

Εικόνα 4. Πηγή: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Η εμφάνισή του οφείλεται στην ανάπτυξη του «ακτιβισμού», της «αυτο-οργάνωσης», της κινητοποίησης των πολιτών στο κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό πεδίο. Στην παρακάτω εικόνα απεικονίζεται το σύστημα αναπαραγωγής και ανατροφοδότησης της κοινωνίας των πολιτών.

Εικόνα 5. Πηγή : Στραβοσκούφης, (2006)

Η Ε.Ε. συγκαταλέγει στον Τ.Τ. μια πληθώρα θεσμοθετημένων οντοτήτων, όπως π.χ. συνεταιρισμούς, ενώσεις, εταιρείες αλληλοβοήθειας, κοινωνικές επιχειρήσεις, τοπικές πρωτοβουλίες, αλλά και νοσοκομεία, λέσχες γυναικών, οργανώσεις νέων, φιλοζωικές οργανώσεις, βιβλιοθήκες, κ.ά. Το χαρακτηριστικό τους γνώρισμα είναι ότι αναλαμβάνουν κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές πρωτοβουλίες, ασκώντας αντίστοιχες δράσεις, οι οποίες δεν εντάσσονται στη σφαίρα του δημόσιου ή του παραδοσιακού ιδιωτικού (κερδοσκοπικού) τομέα. Οι ομαδικές ή κοινοτικές δραστηριοποιήσεις τους, τυπικές και άτυπες, εκπληρώνουν ένα ευρύ φάσμα αναγκών: κοινωνικών, πολιτικών, πολιτιστικών αναγκών σε αντίστοιχους τομείς (πολιτική, υγεία, εκπαίδευση, απασχόληση, πολιτισμός, οικολογία, θρησκεία, αθλητισμός, προάσπιση ανθρωπίνων και πολιτικών δικαιωμάτων, κοινωνική μέριμνα, φροντίδα-πρόνοια). Απ' την άλλη, «αποποιοούνται» τον μετοχικό καπιταλισμό και τη διανομή κέρδους.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ε.Ε. έκθεσης το 2013, ο τομέας παρουσιάζει ανοδικές τάσεις. Τα τελευταία χρόνια έχουν δημιουργηθεί δύο εκατομμύρια οικονομικές οντότητες που δραστηριοποιούνται σε υπηρεσίες τοπικού επιπέδου σχετικές με τη βελτίωση ποιότητας ζωής, περιβάλλοντος και κοινωνικές, απασχολώντας πάνω από 14,5 εκατομμύρια αμειβόμενους εργαζόμενους. Αριθμός που αντιστοιχεί στο 6,5% του ενεργού πληθυσμού της ΕΕ-27.

Ο ρόλος του δεν υπολείπεται σε σημαντικότητα από του δημόσιου και ιδιωτικού-καπιταλιστικού τομέα. Συμβάλλει στην εδραίωση της κοινωνικής πρόνοιας στις ανεπτυγμένες κοινωνίες, καθώς επιλύει φλέγοντα προβλήματα, όπως είναι η ανεργία, ο κοινωνικός αποκλεισμός, κ.ά. Αναπτύσσοντας δράσεις άνευ κερδοφορίας αναδεικνύει το φιλανθρωπικό και κοινωνικό του πρόσωπο, έναντι σ' ένα ελλιπές και φειδωλό δημόσιο κοινωνικό σύστημα προστασίας και στο σκληρό καπιταλιστικό σύστημα (Birchall, 2004). Θέτει, έτσι, ανώτερους σκοπούς και αξίες. Προτάσσει τη φιλανθρωπία, τον εθελοντισμό, τη βοήθεια, την κοινωνική αλληλεγγύη, την καινοτομία, τη δημιουργικότητα, την ευρηματικότητα, την ενίσχυση της τοπικότητας και της συμμετοχικής δημοκρατίας, το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι. Συνεπώς προσφέρει ελπίδα και αισιοδοξία στις ευάλωτες ομάδες πληθυσμού.

Σχετικά με την ελληνική πραγματικότητα, που μαστίζεται απ' την οικονομική-κοινωνική κρίση, οι φορείς του εντοπίζονται είτε σε μορφή σωματείου (ΚοινΣΕπ,

ΑΜΚΕ), είτε σε ιδρυματική μορφή ή αστικών συνεταιρισμών, ή κοινωφελών ιδρυμάτων, ή φιλανθρωπικών οργανώσεων ή αλληλασφαλιστικών φορέων.

Η απόληξη όλων των παραπάνω είναι ο Τ.Τ. να βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος, καθώς θεωρείται ως το κατάλληλο «εργαλείο» αντιμετώπισης των δυσμενών επιπτώσεων που έχει επιφέρει η οικονομική-κοινωνική κρίση. Για να καταστεί μακροπρόθεσμα βιώσιμος και ανταγωνιστικός χρειάζεται σε εγρήγορση την εθελοντική δραστηριότητα, αλλά και τη δυνατότητα χρήσης καινοτόμων τεχνολογιών, χρηματοδοτικών εργαλείων, καθώς και την αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (Ντούλια,2015- Campbell, 1999).

1.5 Κοινωνική Αλληλέγγυα Οικονομία

Πρόκειται για μια νέα μορφή Κ.Ο, συνέπεια της παρατεταμένης κρίσης του Κράτους Πρόνοιας. Η προσέγγισή της παρουσιάζει πολλά σημεία ταύτισης με αυτήν της Κ.Ο. και συμβαίνει πολλές φορές οι δύο έννοιες να εκφράζονται ταυτοχρόνως, καθώς οι οργανισμοί της μιας θεωρούνται αυτόματα και οργανισμοί της άλλης. Η αντίθεσή τους εντοπίζεται στο ότι η Κ.Α.Ο. τάσσεται υπέρ μιας πιο μετασχηματιστικής προσέγγισης του οικονομικού ακτιβισμού. Υποστηρίζει ότι οι εναλλακτικές λύσεις στον τρόπο παραγωγής, εργασίας και κατανάλωσης βρίσκονται παντού και πρέπει να αξιοποιούνται κατάλληλα, εάν θέλουμε να δημιουργήσουμε ένα δυνατό κοινωνικό κίνημα για μια άλλη οικονομία με κοινωνικό πρόσωπο (Agarwal,2010). Κατ' αυτήν την έννοια, δεν είναι τόσο ένα μοντέλο οικονομικής οργάνωσης, αλλά μία διαδικασία οικονομικής οργάνωσης, ένα πεδίο οικονομικών σχέσεων στην ιδιωτική σφαίρα της ανθρώπινης δραστηριότητας, απόρροια συλλογικού οράματος, συμπεριλαμβάνοντας ποικίλες μορφές συναλλαγών νομισματικού ή μη χαρακτήρα (Νικολόπουλος, Καπογιάννης, 2013).

Είναι ένα διαφορετικό οικονομικό αναπτυξιακό μοντέλο που εστιάζει στην κοινωνική αλληλεγγύη και στις δημοκρατικές διαδικασίες διαχείρισης και οργάνωσης. Αποσκοπώντας στο όφελος των συμμετεχόντων, στην τοπική ανάπτυξη και στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, αναπτύσσει πρωτοβουλίες κοινωνικού και ηθικού χαρακτήρα, καθώς αντιτίθενται στις αυταρχικές μεθόδους εργασίας, προκρίνοντας δημοκρατικές και ισότιμες διαδικασίες και εργασιακές σχέσεις (Ετήσια

Έκθεση Κ.Α.Λ.Ο., 2017). Επικεντρώνεται σε τρεις άξονες: την αγορά, το κράτος και την αμοιβαιότητα και περιλαμβάνει :

- 1) Οι αγροτικές κολεκτίβες
- 2) Τα εναλλακτικά – χαριστικά παζάρια
- 3) Τα εναλλακτικά δίκτυα
- 4) Τα εναλλακτικά νομίσματα
- 5) Οι εργασιακές κολεκτίβες
- 6) Οι τράπεζες χρόνου
- 7) Το κίνημα χωρίς μεσάζοντες
- 8) Τα δίκτυα παραγωγών-καταναλωτών χωρίς μεσάζοντες
- 9) Τα δίκτυα ανταλλαγής προϊόντων και υπηρεσιών (Meritt & Stubbs, 2012)

Μεγάλη καινοτομία αποτελεί η ικανότητά της να κινείται πέρα από κάθε κομματικό περιορισμό και να καταφέρνει, τελικά, να δημιουργεί εναλλακτικές οικονομικές λύσεις.

1.6 Κοινωνική Επιχειρηματικότητα / Κοινωνικός Επιχειρηματίας

Ο όρος εμπεριέχει δύο διαστάσεις, την επιχειρηματική και την κοινωνική και νοείται ως η ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται συνεργατικά και αμοιβαία, εμπεριέχοντας και ηθικές αξίες. Οι Κυριακίδου-Σαλαβού, (2014) αναφέρουν για την κοινωνική επιχειρηματικότητα και τον κοινωνικό επιχειρηματία μια πλειάδα ορισμών δοσμένων από ξένους μελετητές τις τελευταίες δεκαετίες. Κοινή συνισταμένη όλων αυτών είναι η διάκριση απ' τη συμβατική/ιδιωτική επιχειρηματικότητα και την κρατική δραστηριότητα, καθώς διαφοροποιείται σε σημαντικά σημεία. Εμφορεύεται από διαφορετικές αρχές και αξίες, θέτει άλλους σκοπούς και ακολουθεί άλλες πρακτικές που τις χαρακτηρίζει η δημιουργία, η καινοτομία, η επιχειρηματική ποιότητα και τόλμη, οι κοινωνικές ηθικές αξίες.

Ο ορισμός του ΟΟΣΑ (1999) διατυπώνει ότι είναι κάθε ιδιωτική δραστηριότητα και πρωτοβουλία που στοχεύει στην επίτευξη συγκεκριμένων οικονομικών και κοινωνικών στόχων. Πρωτίστως, πάνω απ' όλα θέτει το κοινωνικό όφελος και συμφέρον, αναδεικνύοντας τον επιτυχημένο συνδυασμό του επιχειρηματικού πνεύματος με το πνεύμα της συλλογικότητας και της αλληλεγγύης. Αυτό σημαίνει δύο

πράγματα : 1^{ov}) Ότι η οργάνωσή της γίνεται βάσει των αρχών της επιχειρηματικότητας και των κανόνων της ελεύθερης αγοράς και ανταγωνισμού, χαράσσοντας επιχειρηματική στρατηγική και ασκώντας εμπορικές δραστηριότητες. 2^{ov}) Δεν αποσκοπεί στη μεγιστοποίηση του κέρδους και επιπλέον δεν αδιαφορεί για τις περιβαλλοντικές, κοινωνικές και πολιτιστικές συνέπειες των δραστηριοτήτων της. Ακολουθώντας καινοτόμες πρακτικές επικεντρώνεται στην επανένταξη των ανέργων, στην εκπαίδευση, στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, και γενικότερα στην κάλυψη των νέων αναγκών που έχουν προκύψει. Με αποτέλεσμα να επεκτείνει τις δράσεις της σε πολλά πεδία π.χ. αναδόμησης προβληματικών συνοικιών, βοήθειας ηλικιωμένων ατόμων ή ΑμεΑ, ενσωμάτωσης ατόμων χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, ακόμα και στην περιβαλλοντική διαχείριση αποβλήτων κ.ά (<https://eclass.uop.gr/modules/document/?course=PEDIS33>).

Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και ο νομπελίστας Mohummed Yunus. Αναγνωρίζει την καθοδηγούμενη υπόστασή της και τον κοινωνικό σκοπό της επένδυσής της, ο οποίος διαχέεται σε πολλούς τομείς της κοινωνίας : μέριμνα φτωχών, υποσιτισμένων παιδιών, προστασία περιβάλλοντος κ.ά. Για τον νέο τύπο του κοινωνικού επιχειρηματία αναφέρει ότι είναι εφικτό να υπάρχει και στη σύγχρονη εποχή, καθώς δεν έχει εξαλειφθεί η φιλανθρωπική υπόσταση στο ανθρώπινο ον. Ο «κοινωνικά επιχειρών» παράλληλα με τον έλεγχο της καλής χρήσης του κεφαλαίου του ασκεί και φιλανθρωπικό έργο, θεσμικά και οργανωμένα, δημιουργώντας έτσι έναν νέο τύπο φιλανθρωπίας, που θα μπορούσε, μάλιστα, να αντικαταστήσει την κρατική δράση όσον αφορά την κοινωνική της πολιτική (Στράνης,2014). Συνοπτικά, ο Κοινωνικός Επιχειρηματίας :

- Εκμεταλλεύεται τις ευκαιρίες να αλλάξει τα συστήματα,
- Δημιουργεί λύσεις που αλλάζουν την κοινωνία προς το καλύτερο,
- Εφευρίσκει νέες προσεγγίσεις σε υπάρχουσες δομές & συστήματα
- Δημιουργεί κοινωνικά μοντέλα Franchise, διαθέτοντας εμπειρία και γνώση (www.epixeiro.gr/article/2576).

Ενδεικτικό είναι ότι η κοινωνική επιχειρηματικότητα υιοθετήθηκε εξίσου τόσο απ' τα συντηρητικά-φιλελεύθερα κράτη όσο και απ' τα σοσιαλδημοκρατικά κράτη (Νικολάου, 2013).

1.7 Κοινωνικές Επιχειρήσεις

Ο εννοιολογικός προσδιορισμός παραμένει ακόμα ασαφής. Η Μητροσύλη (2007), αναφέρει ότι η έννοια της κοινωνικής επιχείρησης διαμορφώνεται σταδιακά ως έννοια *είδους προς γένος*, σε σχέση με την έννοια της κοινωνικής οικονομίας. Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνουν το EMES και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή οι Κοινωνικές Επιχειρήσεις είναι φορείς της Κ.Ο. που δεν αποβλέπουν στην αποκόμιση κέρδους για τους ιδιοκτήτες ή τους εταίρους τους, αλλά μέσω καινοτόμων μεθόδων αποσκοπούν στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών με θετικό κοινωνικό αντίκτυπο. Το EMES τις διακρίνει, σε δύο μεγάλες κατηγορίες: α) την Επιχειρηματική & Οικονομική Διάσταση και β) την Κοινωνική Διάσταση (Τσιλίκης, 2016). Χαρακτηρίζονται από υπεύθυνη και διάφανη διαχείριση και παρότρυνση συμμετοχής όλων των εμπλεκομένων-εργαζομένων, καταναλωτών και άλλων παραγόντων που επηρεάζονται απ' τις εμπορικές δραστηριότητές της (Ε.Ε.,2013). Κοινή παραδοχή είναι ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις διαδραματίζουν διττό ρόλο: οικονομικό και ηθικό (Monzon ,1989).

Ποιοι ήταν όμως οι παράγοντες, οι συνθήκες που ανέδειξαν τις Κοινωνικές Επιχειρήσεις ;

Η παγκόσμια και εντεινόμενη οικονομική ύφεση με τις οδυνηρές συνέπειές της είναι κατάληξη ενός αποτυχημένου καπιταλιστικού συστήματος με αυταρχικές μονολιθικές αντιλήψεις. Αντιμετώπισε τον άνθρωπο μονοδιάστατα, ως παραγωγική μηχανή με μοναδικό σκοπό την επίτευξη του μέγιστου κέρδους, αδιαφορώντας για τις επιθυμίες και τις ανάγκες του (Στράνης,2014). Η δραματική αύξηση του ποσοστού της ανεργίας και της φτώχειας, συνδυαστικά με την ανεπάρκεια της κλασικής επιχειρηματικότητας και της κρατικής παρέμβασης με τη συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας, για αποτελεσματική πολιτική αντιμετώπισής τους, έχει ως επακόλουθο την εμφάνιση νέων μορφών επιχειρηματικότητας, αυτών των Κοινωνικών Επιχειρήσεων.

Στις σημερινές αντίξοες συνθήκες της οικονομικής κρίσης με τη συρρίκνωση του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και την ολοένα δραστική μείωση του προσωπικού τους, οι Κοινωνικές Επιχειρήσεις έρχονται να καλύψουν τις παραπάνω αδυναμίες, εστιάζοντας οι δράσεις τους να αποδώσουν περισσότερο κοινωνική κερδοφορία και λιγότερο οικονομική. Εντοπίζουν τις ευκαιρίες, αντιμετωπίζοντας τις προκλήσεις μέσω εναλλακτικών λύσεων. Αναπτύσσουν οικονομικές, συνεργατικές εναλλακτικές

δραστηριότητες, καλύπτοντας ένα ευρύ πεδίο αναγκών, ενισχύοντας περαιτέρω τον τομέα των προσωπικών υπηρεσιών, τη δυναμική των τοπικών οικονομιών και την κοινωνική συνεκτικότητά τους (π.χ. παροχή κοινωνικών και περιβαλλοντικών υπηρεσιών, αστικές αναπλάσεις, δίκτυα συνεργασίας με τοπικούς θεσμούς και άλλες οικονομικές οργανώσεις) (Γεωργιάς,2013-Defourny,2001). Μπορεί να συνιστούν υβριδικές οργανωτικές μορφές, ωστόσο, είναι νομικά αναγνωρισμένες. Δημιουργήματα συνένωσης νομικών μορφών του σωματείου και του συνεταιρισμού, με σημεία διάκρισης τον τρόπο διοίκησης, τις πηγές των εσόδων τους και τον τομέα δράσης τους (Nyssens, 2008). Έτσι, ταξινομούνται στις ακόλουθες κατηγορίες :

- χρηματοοικονομικών υπηρεσιών
- εμπορικών-παραγωγικών υπηρεσιών
- κοινωνικών υπηρεσιών

Αξίζει να αναφερθεί ότι στην κατηγορία των κοινωνικών επιχειρήσεων συμπεριλαμβάνονται ΜΚΟ, συνεταιρισμοί και κοινωνικές επιχειρήσεις κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Πολλές φορές παρατηρείται το φαινόμενο πολλές εμπορικές επιχειρήσεις να συμπεριλαμβάνονται στην κατηγορία των κοινωνικών επιχειρήσεων, επειδή αναπτύσσουν επικουρικά κάποιες οικονομικές δραστηριότητες με κοινωνική χροιά. Με συνέπεια να δημιουργείται σύγχυση ως προς τον προσδιορισμό και τον διαχωρισμό των κριτηρίων και των χαρακτηριστικών ένταξης στις κοινωνικές επιχειρήσεις. Ήδη, έχει αρχίσει ο προβληματισμός για την διαφοροποίηση και οριοθέτηση μεταξύ του όρου κοινωνικής και εμπορικής επιχείρησης με πρακτικές εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, όπως και μεταξύ κοινωνικής επιχείρησης και κοινωνικής επιχειρηματικότητας (Νικολάου, 2013).

Παρακάτω αποτυπώνονται κάποια βασικά χαρακτηριστικά και αρχές που πρέπει να πληρούνται για να θεωρηθεί κάποια επιχείρηση ως κοινωνική. Πρόκειται για έναν συνδυασμό κοινωνικού-διοικητικού και οικονομικού μοντέλου που τους προσδίδει επιπλέον πλεονεκτήματα και προβάδισμα έναντι των άλλων .

- Συμμετοχή κυρίως ιδιωτικών φορέων, χωρίς να αποκλείονται, όμως, και η συμμετοχή των δημόσιων φορέων
- Εθελοντική ένταξη των μελών

- Υψηλή διοικητική αυτονομία και ανεξαρτησία απ' τον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα
- Υψηλή οικονομική αυτονομία αλλά και ανάληψη οικονομικού ρίσκου
- Συνεχής παροχή υπηρεσιών και παραγωγή προϊόντων συλλογικού κοινοτικού ενδιαφέροντος, αποσκοπώντας στην προώθηση κοινωνικών αξιών και στην κοινωνική ωφέλεια
- Μη ή περιορισμένη διανομή των κερδών
- Ελάχιστο επίπεδο αμειβόμενης εργασίας
- Επικέντρωση στην εθελοντική άμισθη εργασία
- Συλλογική, συμμετοχική και δημοκρατική διοίκηση και άσκηση ελέγχου
- Οικονομική συμμετοχή μελών
- Εκπαίδευση και κατάρτιση των εργαζομένων
- Συνεργασία και δικτύωση
- Χαμηλό επενδυτικό προφίλ
- Κοινοτική μέριμνα (<https://eclass.uop.gr/modules/document/?course=PEDIS335> (Χρυσάκης Μ., *et all*, 2002-Νικολάου, 2013)

Εικόνα 6. Πηγή : Τσιλίκης, (2016)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

2.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται μια ευσύνοπτη περιγραφή της σύγχρονης ευρωπαϊκής και ελληνικής κοινωνικής επιχειρηματικότητας και επιλέγονται χαρακτηριστικά παραδείγματα κοινωνικών επιχειρήσεων, που αποτελούν πρότυπα κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Ακολούθως παρουσιάζεται η συνεισφορά της Τ.Α. στην ανάπτυξη της εγχώριας κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

2.2 Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Επιχειρηματικότητα

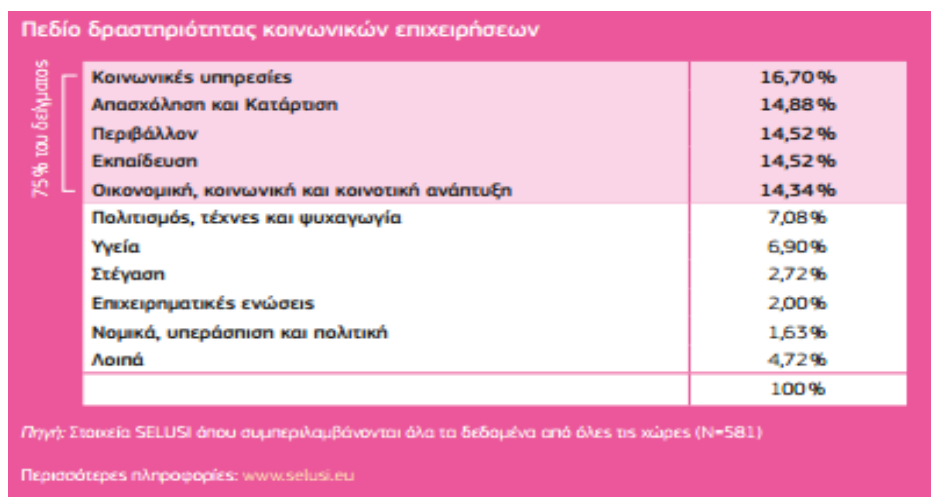
Η Ε. Ε. θεωρεί τον τομέα των Κοινωνικών Επιχειρήσεων ως ένα βασικό εργαλείο απασχόλησης, κοινωνικής ενσωμάτωσης και κατάρτισης των ευάλωτων και ευπαθών ομάδων πληθυσμού, ικανό δημιουργό επένδυσης στο «κοινωνικό κεφάλαιο» και στην κοινωνική καινοτομία. Ο βαθμός ωφελιμότητας και σπουδαιότητάς του την οδήγησε να λάβει ειδικά μέτρα και δράσεις στα πλαίσια της κοινοτικής πρωτοβουλίας μέσω του προγράμματος EQUAL α' & β' περιόδου, και της Στρατηγικής Ευρώπης 2020. Πραγματοποιώντας συνέδρια καθορίζει τις δράσεις τους, τα καινοτόμα προϊόντα και τις υπηρεσίες που οφείλουν να παρέχουν, καθώς και τα χαρακτηριστικά που πρέπει να τις διέπουν. Αναφορικά με τις δράσεις, αυτές πρέπει να στοχεύουν στη βελτίωση α) της χρηματοδότησης β) της αναγνώρισης και γ) στη βελτιστοποίηση του θεσμικού περιβάλλοντος.

Η ευρωπαϊκή κοινωνική επιχειρηματικότητα καθορίζεται απ' τη διαφοροποίηση που χαρακτηρίζει το ευρωπαϊκό δίπολο Βορράς-Νότος, καθώς εμφανίζεται ετερογένεια στοιχείων. Έτσι, λαμβάνει και διαφορετικές ονομασίες.³ Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το κάθε κράτος έχει διαφορετικό ποσοστό ανεργίας, διαφορετικό βαθμό ανάπτυξης του Κράτους Πρόνοιας και της Κοινωνίας των Πολιτών και εφαρμόζει διαφορετικές δημοσιονομικές πολιτικές. Ωστόσο, αποδεικνύει ότι δεν αποτελεί μια πρωτόγνωρη πραγματικότητα, κάνοντας εμφανή την ευρωπαϊκή επικέντρωση σε θέματα κοινωνικού

³ Ιταλία: Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί, Πορτογαλία: Συνεταιρισμοί Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Γαλλία: Συνεταιρισμοί Γενικού Ενδιαφέροντος, Βέλγιο: Επιχειρήσεις Κοινωνικού Σκοπού.

και εργασιακού αποκλεισμού (Νικολάου,2013). Συγκεκριμένα, στις αγγλοσαξονικές χώρες, Ηνωμένο Βασίλειο και Ιρλανδία, τα χαμηλά ποσοστά ανεργίας οδηγούν το επίκεντρο των δράσεων στην κοινωνική και επαγγελματική/εργασιακή ένταξη των ΑμεΑ. Αντίθετα, στις μεσογειακές χώρες, Πορτογαλία, Ισπανία και Ιταλία (οι πρώτες επιχειρήσεις εμφανίζονται στην Ιταλία τη δεκαετία 1970-1980), με τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, οι δράσεις εστιάζουν στην επαγγελματική/εργασιακή αποκατάσταση των ανέργων. Απ' την άλλη, στις σκανδιναβικές χώρες, Φιλανδία, Σουηδία και Δανία, όπου το Κράτος Πρόνοιας είναι ανεπτυγμένο, οι δράσεις μοιράζονται εξίσου σε ανέργους και ΑμεΑ (Τσιλίκης,2016). Αξίζει να αναφερθεί το παράδειγμα της Γερμανίας, η οποία έχει δεχθεί αρνητική κριτική. Γίνεται λόγος για εργαλειοποίηση και ενσωμάτωση-μετάλλαξη της Κοινωνικής Οικονομίας σε Κοινωνική Οικονομία της αγοράς, εξαιτίας του μεγάλου βαθμού αξιοποίησης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, εμπλέκοντας εξίσου το κεντρικό κράτος, την Τοπική Αυτοδιοίκηση και τα τοπικά γραφεία απασχόλησης (Νικολόπουλος & Καπογιάννης, 2013).

Στον παρακάτω πίνακα αποτυπώνεται η στόχευση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, η οποία είναι πρωτίστως η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών και έπονται η απασχόληση και κατάρτιση, το περιβάλλον, η εκπαίδευση κ.ο.κ.

Εικόνα 7. Πηγή: Αδάμ, (2016)

2.2.1 Καλά παραδείγματα:

ΙΣΠΑΝΙΑ: «Μοντραγκόν/Mondragon», αποτελεί πρότυπο επιτυχημένης, ελεύθερης διοικητικής οργάνωσης και ανάπτυξης για παρόμοια συστήματα άλλων χωρών, καθώς πρόκειται για μια «κοινότητα» που λειτουργεί βάσει των συνεταιριστικών αρχών της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ένωσης. Ξεκίνησε ως πρωτοβάθμια σχολή τεχνικής εκπαίδευσης χρηματοδοτούμενη απ' την τοπική κοινωνία του Μοντραγκόν, για να εξελιχθεί σήμερα σ' ένα δίκτυο καταναλωτικών, οικιστικών, κατασκευαστικών συνεταιρισμών, με διεύρυνση των δραστηριοτήτων της και στις τραπεζικές υπηρεσίες, απαριθμώντας 85.000 εργαζομένους με κύκλο εργασιών περίπου στα 15 δις ευρώ. Όταν πλήγηκε απ' την οικονομική κρίση τα μέλη της αποδέχθηκαν μια σειρά μέτρων, προκειμένου να ενισχυθεί οικονομικά και να μην αναγκαστεί να κλείσει. Μερικά απ' αυτά ήταν η εθελούσια έξοδος των εργαζομένων της άνω των 58 ετών, η μείωση μισθών, η επέκταση του ωραρίου, η ανακατανομή των θέσεων εργασίας σε συνεταιρισμούς εντός του ομίλου (Τσιλίκης, 2016- Κατηχωρίτης, 2016- Ντάσιος 2013).

ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ: «cultivatelondon». Πρόκειται για μια κοινωνική επιχείρηση που λειτουργεί σ' ένα αστικό κτήμα στο Λονδίνο απ' το 2010, υπό το σύνθημα «καλλιεργούμε όλοι και όλες μαζί» (growing together). Αποτελεί πρότυπο κοινωνικής επιχείρησης, έχοντας κερδίσει σε διαγωνισμούς επιχειρηματικότητας στην κατηγορία παραγωγής τροφίμων, ενώ παράλληλα προάγει τη μαθητεία και απασχόληση των νέων και τη βέλτιστη πολιτική πράσινης επιχείρησης. Καλλιεργώντας κηπευτικά και καλλωπιστικά φυτά στοχεύει πολλαπλά :

- ✓ στην απασχόληση και στην επιμόρφωση νέων ηλικιακά ανέργων και ανεκπαίδευτων ατόμων
- ✓ στη μετατροπή εγκαταλελειμμένων οικοπέδων σε χώρους παραγωγής τροφίμων, και χώρους πρασίνου, καθιστώντας περισσότερο βιώσιμη μια από τις μεγαλύτερες μητροπόλεις του κόσμου
- ✓ στην αύξηση των ποσοτήτων των τοπικών βιολογικών προϊόντων και στην άμεση κατανάλωσή τους απ' την τοπική κοινωνία
- ✓ στην απευθείας σύνδεση του παραγωγού με τον καταναλωτή για μεγαλύτερο κέρδος και για τα δύο μέρη
- ✓ τη δημιουργία αλλαγής κουλτούρας της καταναλωτικής συμπεριφοράς σχετικά με τα φρέσκα τρόφιμα

(Οδηγός καλών πρακτικών Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στον Πρωτογενή Τομέα, 2015).

2.3 Η Ελληνική Κοινωνική Επιχειρηματικότητα

Για την Ελλάδα η κοινωνική επιχειρηματικότητα αποτελεί νεότευκτη πραγματικότητα. Μέχρι πρότινος στερούσε νομικής/θεσμικής ένταξης και συνειδητοποίησης της ύπαρξής της, παρά το γεγονός ότι αποτελεί μια καλή λύση διεξόδου στην υφιστάμενη οικονομική κατάσταση (Στράνης,2014). Συγκριτικά με τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη τα στοιχεία δείχνουν ότι το ποσοστό απασχόλησης παραμένει σε πολύ χαμηλά επίπεδα . Χρόνια εμπόδια αποτελούν η υπανάπτυκτη Κοινωνία των Πολιτών, οι πολλές ελλείψεις τόσο ως προς το θεσμικό πλαίσιο όσο και στην επιχειρηματική τεχνογνωσία και εκπαίδευση, αλλά και η ελλιπής δικτύωση προώθησης υπηρεσιών και προϊόντων, λόγω της δαιδαλώδους γραφειοκρατίας (Μοράρος,2014). Παρ' όλα αυτά, τα τελευταία χρόνια έχουν αναπτυχθεί διάφορες δραστηριότητες που εντάσσονται στη φιλοσοφία του «κοινωνικού επιχειρείν», καθώς σχετίζονται με την κοινωνική ζήτηση και ανάπτυξη, συνδυάζοντας κοινωνικούς με οικονομικούς παραγωγικούς στόχους, προερχόμενες κυρίως από άτομα που διαθέτουν υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Όμως, δεν διέπονται όλες από νομοθετικό, θεσμικό πλαίσιο. Αυτές που έχουν νομική ισχύ, σύμφωνα με τον Ν.4430/2016 (που συμπληρώνει τον Ν.4019/2011 άρ.2 και τον Ν.2716/1999), είναι οι εξής :

- Αγροτικοί, Αστικοί & Εργαζομένων Συνεταιρισμοί
- Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (Κοιν.Σ.Ε.π), οι οποίες διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με τον σκοπό που εξυπηρετούν
1) Ένταξης 2) Κοινωνικής Φροντίδας 3) Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού) :
α) Ευάλωτων Ομάδων ⁴ και β) Ειδικών Ομάδων ⁵
- Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε)
- Αστικές Εταιρίες (υπό όρους)

4 Σύμφωνα με τον Ν.4019/2011 :

Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού: ομάδες που η ένταξή τους στην οικονομική και κοινωνική ζωή εμποδίζεται από σωματικά και ψυχικά αίτια ή λόγω παραβατικής συμπεριφοράς (ΑΜΕΑ, εξαρτημένα/απεξαρτημένα από ουσίες άτομα, οροθετικοί, φυλακισμένοι/αποφυλακισμένοι, ανήλικοι παραβάτες).

5 Ειδικές Ομάδες Πληθυσμού: ομάδες που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση ως προς την ομαλή ένταξη στην αγορά εργασίας λόγω οικονομικών, κοινωνικών ή πολιτισμικών αιτιών (άνεργοι νέοι και γυναίκες, άνεργοι άνω των 50, μακροχρόνια άνεργοι, αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών και μέλη πολύτεκνων οικογενειών, γυναίκες θύματα κακοποίησης, αναλφάβητοι, μετανάστες, πρόσφυγες, κλπ.).

Ειδικότερα, οι Κοιν.Σ.Επ αποτελούν τον βασικότερο φορέα της Κ.Ο. στην Ελλάδα, λαμβάνοντας πλέον ειδική νομική μορφή, τη μορφή αστικού συνεταιρισμού με κοινωνική αποστολή, διαθέτοντας εκ του νόμου εμπορική ιδιότητα. Πιο αναλυτικά :

- Οι Κοιν.Σ.Επ Ένταξης αποσκοπούν στην οικονομική και κοινωνική ένταξη των ευάλωτων ομάδων πληθυσμού. Για τη λειτουργία τους απαιτείται τουλάχιστον το 40% των εργαζομένων να ανήκει υποχρεωτικά σ' αυτήν την ομάδα.
- Οι Κοιν.Σ.Επ Κοινωνικής Φροντίδας αποσκοπούν στην παραγωγή προϊόντων και παροχή υπηρεσιών κοινωνικού-προνοιακού χαρακτήρα σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού (ηλικιωμένα άτομα, ΑμεΑ, παιδιά, βρέφη, άτομα με χρόνιες παθήσεις).
- Οι Κοιν.Σ.Επ Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού αποσκοπούν στην παραγωγή προϊόντων και στην παροχή υπηρεσιών συλλογικού συμφέροντος, καλύπτοντας διάφορες συλλογικές ανάγκες (πολιτισμικές, εκπαιδευτικές, περιβαλλοντικές, οικολογικές). Συμβάλλουν στην ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής και της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης. Μέσω της αξιοποίησης των τοπικών προϊόντων και της διατήρησης παραδοσιακών επαγγελμάτων και δραστηριοτήτων, συνεισφέρουν στην ενίσχυση της απασχόλησης.

Για τη σύσταση της πρώτης απαιτούνται 7 μέλη, ενώ για τις άλλες δύο τουλάχιστον 5. Τα πρόσωπα μπορούν να είναι είτε φυσικά είτε νομικά, απαγορεύεται όμως το ίδιο φυσικό πρόσωπο να συμμετέχει σε δύο Κοιν.Σ.Επ που εδρεύουν στην ίδια περιφερειακή ενότητα και έχουν τον ίδιο σκοπό. Βασική προϋπόθεση εγγραφής η αγορά τουλάχιστον μίας συνεταιριστικής μερίδας, έχοντας το δικαίωμα να αποκτήσει μέχρι 5 (Ομάδα Διοίκησης Έργου για την Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, 2013). Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ετήσιας Έκθεσης το 2017 παρατηρείται ότι η μεγαλύτερη πλειοψηφία δραστηριοποίησης εντοπίζεται στην κατηγορία Συλλογικού και Παραγωγικού σκοπού. Απ' την άλλη ένας σημαντικός αριθμός των κατηγοριών Ένταξης και Κοινωνικής Φροντίδας δραστηριοποιούνται κυρίως στην περιφέρεια Αττικής.

2.4 Η συμβολή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην ανάδειξη της εγχώριας Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας

Η Τ.Α. αποτελεί βασικό πυλώνα και προνομιακό πεδίο εφαρμογής κοινωνικής και αναπτυξιακής πολιτικής. Στο πλαίσιο ενίσχυσης των δραστηριοτήτων της, για παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών με σκοπό την εκμετάλλευση τους και επομένως την αύξηση των εσόδων της, ο Ν.4430/2016 διορθώνει-συμπληρώνει τον Ν.4019/2011 και το Π.Δ.410/95, καθώς ορίζεται ότι:

- μπορεί να παραχωρεί την κινητή και ακίνητη περιουσία της προς χρήση σε διάφορους Φορείς της Κοινωνικής & Αλληλέγγυας Οικονομίας
- μπορεί να συμμετέχει ως εταίρος σε συμπράξεις τοπικού χαρακτήρα
- μπορεί να συνάπτει προγραμματικές συμβάσεις εκτέλεσης κοινωφελών έργων με τους Φορείς της Κοινωνικής & Αλληλέγγυας Οικονομίας
- μπορεί να συνιστά δικές της επιχειρήσεις (αμιγώς δημοτικές, κοινοτικές, διαδημοτικές, συνεταιριστικές).

Κάτω απ' το βάρος της οικονομικής κρίσης και μέσα απ την άμεση δημοκρατική και εθελοντική συμμετοχή των πολιτών ορισμένοι Δήμοι, αποσκοπώντας στην κάλυψη των τοπικών αναγκών, έχουν ήδη προχωρήσει σε πρωτοβουλίες δράσεων αλληλεγγύης και αλληλοβοήθειας, δημιουργώντας επιχειρήσεις τοπικού χαρακτήρα (π.χ. δημοτικοί λαχανόκηποι, κοινωνικοί καταναλωτικοί συνεταιρισμοί αλληλεγγύης κ.ά.) (Ντάσιος,2013). Παρά τη δυσχερή οικονομική τους θέση ενισχύουν πρωτοβουλίες που ξεκινούν «από κάτω», αξιοποιώντας ένα πλήθος φορέων που εντάσσονται στην Κοινωνία των Πολιτών, ενισχύοντας έτσι το τοπικό «Κοινωνικό Κεφάλαιο» και βάζοντας τα θεμέλια για μια νέα εποχή συμμετοχής στα κοινά (αλληλέγγυο εμπόριο, κινήματα παράκαμψης μεσαζόντων, αυτο-οργανωμένοι χώροι, κοινωνικά φροντιστήρια, τράπεζες χρόνου κ.ά) (Τσιλίκης, 2016). Εξάλλου, τα εν λόγω εγχειρήματα εδράζονται στην παραδοσιακή φιλοσοφία του Κοινοτισμού που χαρακτηρίζει τον ελληνικό χώρο (Κολέμπας, 2015). Η, εκ του νόμου, δοθείσα δυνατότητα για δημιουργίες δικών τους επιχειρήσεων ή συμπράξεων και συνεργειών με άλλους φορείς διευρύνει τον θεσμικό τους ρόλο, ανοίγοντας νέες προοπτικές χρησιμοποιώντας καινοτόμες τεχνολογίες και πρακτικές. Η Τ.Α. υλοποιώντας τα εγκεκριμένα συγχρηματοδοτούμενα από το ΕΚΤ Προγράμματα Τοπ.Σ.Α. και Τοπ.Ε.Κ.Ο. μπορεί να συμβάλλει στην αντιμετώπιση κάθε μορφής διακρίσεων και ανισοτήτων που αντιμετωπίζουν οι μη προνομιούχες κοινωνικά ομάδες στην αναζήτηση

εργασίας. Επιπλέον, συμβάλλει στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας αξιοποιώντας παράλληλα και την επιχειρηματικότητα, της οποίας αναδεικνύει τη νέα της μορφή, την κοινωνική.

Η συμβολή του Τ.Τ.Ο. στην Τ.Α. παρουσιάζεται σημαντική. Εντούτοις, κατά καιρούς έχουν υπάρξει καταγγελίες και έχει ασκηθεί έντονη κριτική για «εργαλειακή», χειριστική λειτουργία εκ μέρους της. Μία απ' τις κριτικές που της ασκείται σχετίζεται με τον διαβλητό τρόπο εισαγωγής προσωπικού στους Δήμους απ' τους φορείς της Κ.Ο. καθώς υπήρξαν περιπτώσεις καταγγελιών από εθελοντές σε ΜΚΟ ή σε επιχειρήσεις του Τ.Τ.Ο. Υποστηρίζεται ότι επιχειρείται αποποίηση των κοινωνικών καθηκόντων τους, μεταβιβάζοντας τις υποχρεώσεις τους στην ιδιωτική πλευρά. Η συνεργασία είτε με Κοιν.Σ.Ε.π, είτε με τον ΟΑΕΔ μέσω του προγράμματος μαθητείας stage, οδηγούν στη συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους και στην ιδιωτικοποίηση κοινωνικών υπηρεσιών, καθώς εφαρμόζονται νεοφιλελεύθερες πολιτικές, προσφέροντας φθηνό εργατικό δυναμικό.

2.4.1 Καλά παραδείγματα :

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

Δημιουργήθηκε κατόπιν πρωτοβουλίας του Εμπορικού και Βιοτεχνικού Επιμελητηρίου του Νομού, το 1994. Παρά τις δυσμενείς συνθήκες, συνεχίζει απτόητη την ανοδική της πορεία, αποδεικνύοντας έμπρακτα την οικονομική της ανθεκτικότητα, αλλά και τον έντονο ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα της. Ακολουθώντας διαφορετική στρατηγική απ' αυτήν του συμβατικού τραπεζικού συστήματος, και καθώς ιδρύθηκε απ' την ανάγκη της τοπικής κοινωνίας για αυτοδιαχείριση του παραγόμενου πλούτου, επικεντρώθηκε στην εξατομικευμένη εξυπηρέτηση του μικρομεσαίου επιχειρηματία, του αγρότη, του ιδιώτη, γνωρίζοντας από κοντά τις ανάγκες τους, με αποτέλεσμα σήμερα να καταγράφει αύξηση κερδών και μελών. Αποτελεί πρότυπο καινοτομίας, εφαρμόζοντας ένα επιχειρηματικό σχέδιο, το οποίο δεν εξαρτάται απ' την κρατική ενίσχυση. Σήμερα είναι η πρώτη τράπεζα που έχει συνάψει συμφωνία με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων και η πρώτη που εντάχθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση Ηθικών και Εναλλακτικών Τραπεζών.

<http://www.reporter.gr/Eidhseis/Epicheirhseis/Trapezes/313594-Synetairistikh-Trapeza-Karditsas-%C2%ABEna-krymmeno-diamanti%C2%BB>)

<http://www.avgi.gr/article/10811/6263158/synetairistike-trapeza-karditsas-mia-trapeza-me-anthropino-prosopo>)

Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ (Κοι.Σ.Π.Ε.) ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ (Το.Ψ.Υ.) ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

Συστάθηκε, προκειμένου να επιλύσει τα προβλήματα ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού που βιώνουν άτομα με ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Βασίζει τη λειτουργία του στην ενεργή συμμετοχή των ίδιων των ασθενών, των εργαζομένων και των κατοίκων της τοπικής κοινωνίας. Τα οφέλη είναι διττά: ψυχικά και οικονομικά. Αφενός η άμεση επαφή με τη φύση λειτουργεί «αποθεραπευτικά» για τους ασθενείς και αφετέρου σημειώνεται παραγωγική αύξηση των καλλιεργήσιμων τοπικών αγροτικών προϊόντων με τον κύριο όγκο της παραγωγής να προωθείται στο ίδιο το Ίδρυμα και το υπόλοιπο στην ελεύθερη αγορά. Ο εν λόγω συνεταιρισμός συνεισφέρει πολλαπλά. Ενδυνάμωσε την έως τότε σχεδόν ανύπαρκτη αντίληψη περί συνεταιρισμού, δημιούργησε εναλλακτικές μορφές απασχόλησης για την κοινωνική και εργασιακή αποκατάσταση μιας ιδιαίτερης ευάλωτης ομάδας πληθυσμού, συμβάλλοντας στη διαδικασία αποασυλοποίησής τους και στην μείωση της μαύρης εργασίας (*Οδηγός καλών πρακτικών Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στον Πρωτογενή Τομέα*, 2015 - Νικολάου 2013).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

3.1 Εισαγωγή

Στο Τρίτο Κεφάλαιο παρουσιάζεται μια σύντομη καταγραφή στα κίνητρα που οδήγησαν στην ανάπτυξη διαφόρων μορφών κοινωνικών επιχειρήσεων, με τις δυσκολίες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, αλλά και τις προοπτικές που εμφανίζονται και οι τρόποι ανάπτυξής τους. Επιπλέον, επιχειρείται μία συγκριτική αναφορά της κοινωνικής επιχείρησης με τις συμβατικές ιδιωτικές επιχειρήσεις και τις Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) .

3.2 Κίνητρα

Το βασικότερο κίνητρο είναι η αναποτελεσματική αντιμετώπιση προβλημάτων και αναγκών που έχουν ανακύψει, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν συνυπολογίζονται και τα οικονομικά μέτρα στήριξης που προβλέπονται απ' τη νομοθεσία. Κίνητρα που αιτιολογούν τη διπλή διάσταση των κοινωνικών επιχειρήσεων. Δηλαδή της συνύπαρξης των «παραδοσιακών» κινήτρων της συμβατικής επιχειρηματικότητας με τη στόχευση εκπλήρωσης κοινωνικών ή ιδεολογικών ζητημάτων που εκφράζει η κοινωνική επιχειρηματικότητα (Hudson,2009-Spear,2006). Η συλλογική δράση που αναπτύσσεται αποσκοπεί στην απόκτηση συλλογικών ωφελειών μέσω των παραγόμενων αγαθών και των παρεχόμενων υπηρεσιών. Η δραστηριοποίηση σε συλλογικά εγχειρήματα είναι αποτέλεσμα της κινητοποίησης της κοινωνίας των πολιτών, του κοινωνικού κεφαλαίου και των αμοιβαίων σχέσεων που αναπτύσσονται μέσα σ' αυτήν. Το πνεύμα της κοινοτικής εξυπηρέτησης και ωφέλειας θέτει σε ενεργοποίηση τον εθελοντισμό και τη χορήγηση δωρεών προς το σύνολο των μελών της κοινότητας, τα οποία παρότι μπορεί να ανήκουν σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, εντούτοις, μοιράζονται εξίσου το αίσθημα του συνανήκειν, της συσσωμάτωσης και της ικανοποίησης ότι μέσω της εργασίας επιτυγχάνονται κοινωνικοί σκοποί. Απ' την άλλη, η επιλογή στη εθελοντική εργασία μεγιστοποιεί τις δυνατότητες εισόδου στην αγορά εργασίας, καθώς παρέχει την απαιτούμενη εμπειρική και εξειδικευμένη γνώση και προϋπηρεσία. Επομένως, τα κίνητρα είναι διττά, ηθικά και προσωπικά.

Οι ευνοϊκές νομοθετικές ρυθμίσεις και οι δημοκρατικές ιδιοκτησιακές και διοικητικές τους αρχές είναι σοβαρά κίνητρα επιλογής για άτομα που είτε έχουν βιώσει, είτε θέλουν να αποφύγουν τον απολυταρχισμό και τις αυθαιρεσίες των εργοδοτών του ιδιωτικού τομέα. Ειδικότερα οι Κοιν.Σ.Επ και οι Συνεταιρισμοί Εργαζομένων χρηματοδοτούνται απ' τα Τ.Κ.Ο. και Ε.Τ.Ε.Α. και εντάσσονται σε χρηματοδοτούμενα προγράμματα απασχόλησης του Ο.Α.Ε.Δ. Επιπλέον, απαλλάσσονται απ' το τέλος επιτηδεύματος κατά την πρώτη πενταετία (Χριστοφόρου, 2014). Τα δικαιώματα που απορρέουν απ' τον νόμο είναι αρκετά ελκυστικά για τα άτομα που ανήκουν στις ευάλωτες ομάδες, αφού δεν χάνουν τα επιδόματα πρόνοιας ή άλλες παροχές και δεν υπόκεινται σε επιπλέον φορολόγηση μετά την αρχική παρακράτηση φόρου (Αδάμ, 2014). Έχουν τη δυνατότητα να αναπτύσσουν δίκτυα συνεργασίας μεταξύ τους για ανταλλαγές υπηρεσιών ή υλοποίησης διαφόρων προγραμμάτων, να συμπράττουν κοινοπραξίες, συνεταιρισμούς, ενώσεις (και σε ευρωπαϊκό επίπεδο) και να συνάπτουν προγραμματικές συμβάσεις με τον στενό και ευρύτερο δημόσιο τομέα. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις αποσκοπούν στη δημιουργία (θετικών) οικονομικών κλίμακας .

3.3 Προβλήματα

Αποτελούν ανάχωμα οι υφιστάμενες δημοσιονομικές και κοινωνικές συνθήκες. Η βαθύτατη οικονομική-κοινωνική κρίση έχει οδηγήσει σ' ένα αδύναμο κράτος πρόνοιας σε συνδυασμό με τον καπιταλιστικό τρόπο ζωής που προάγει τον υπερ-καταναλωτισμό εις βάρος της περιβαλλοντικής προστασίας, συντελούν στην αδιαφορία για εναλλακτική παραγωγή προϊόντων και εξοικονόμηση των περιορισμένων πόρων. Αποτελεί καθολική παραδοχή ότι η ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων χωλαίνει στην ελληνική πραγματικότητα, παρά το γεγονός της κινητικότητας που σημειώνεται τα τελευταία χρόνια με τη δημιουργία μη κερδοσκοπικών οργανισμών, εθελοντικών οργανώσεων, συνεταιρισμών διαφόρων μορφών και διαφόρων άλλων νομικών μορφών με κοινωνικούς σκοπούς. Αυτό οφείλεται στην εικόνα ερασιτεχνισμού και χαμηλής ποιότητας υπηρεσιών-αγαθών που εμφανίζουν, με αποτέλεσμα την απογοήτευση της κοινωνίας (Γεωργιάς, 2013). Το γεγονός ότι απευθύνονται σε άτομα χαμηλών επαγγελματικών και εκπαιδευτικών προσόντων αυτόματα δημιουργεί προσκόμματα ανάσχεσης. Οι δραστηριότητές τους βρίσκονται αντιμέτωπες με προβλήματα και εμπόδια, που ανακόπτουν την αναπτυξιακή τους πορεία και κατ' επέκταση το

κοινωνικό τους έργο, δημιουργώντας ιδιαίτερες ανάγκες και προβλήματα σχετικά με διοικητικά, χρηματοοικονομικά και εργασιακά ζητήματα. Εξαιτίας τους καθίσταται δυσχερής η βιωσιμότητά τους, επιβραδύνεται το έργο τους και τα αποτελέσματά του, δεν αναγνωρίζεται η ωφελιμότητά τους, καθώς δεν καταμετράται η προστιθέμενη αξία τους και επιπλέον δεν μπορούν να διακριθούν ως μια ξεχωριστή κατηγορία.

Ορισμένα απ' τα κυριότερα σχετίζονται με:

- 1 ελλιπές νομοθετικό, ασφαλιστικό και φορολογικό πλαίσιο, τα οποία καλύπτουν ορισμένες νομικές μορφές με αποτέλεσμα οι υπόλοιπες να παραμένουν αναξιοποίητες (δεν υπάρχει Ειδική Αρχή Υποστήριξης και Πιστοποίησης)
- 2 έλλειψη εναλλακτικών χρηματοδοτικών εργαλείων με κύρια πηγή χρηματοδότησης τον τραπεζικό δανεισμό (έλλειψη ενημέρωσης των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων για την υιοθέτηση εναλλακτικών πιστώσεων)
- 3 έλλειψη συστήματος ελέγχου, αξιολόγησης και εγγύησης των παρεχόμενων υπηρεσιών και των παραγόμενων αγαθών
- 4 μεγάλη καθυστέρηση ή αναξιοποίηση των οφελών των ΕΣΠΑ, ΤΚΟ
- 5 ασταθής στάση της πολιτικής ηγεσίας
- 6 ελλιπής πληροφόρηση του κοινού για τις δυνατότητες και τις ιδιαιτερότητές τους, με αποτέλεσμα να τις προσεγγίζουν μόνο απ' τη φιλανθρωπική σκοπιά
- 7 ελλιπής ευαισθητοποίηση προς τα ευάλωτα άτομα που αντιμετωπίζουν τον εργασιακό αποκλεισμό
- 8 έλλειψη κουλτούρας και κοινωνικής συνειδητοποίησης
- 9 έλλειψη δικτύωσης τόσο μεταξύ τους όσο και με άλλες επιχειρήσεις
- 10 έλλειψη τεχνικής υποστήριξης και υποδομών επαγγελματικής κατάρτισης
- 11 έλλειψη εκπαίδευσης νέων επιχειρηματιών και στελεχών προς τη νέα κοινωνική επιχειρηματικότητα, με αποτέλεσμα η στελέχωσή τους να απαρτίζεται από άτομα χαμηλής εκπαιδευτικής και επαγγελματικής βαθμίδας
- 12 χαμηλές αποδοχές και μέτριες συνθήκες εργασίας
- 13 χαμηλός βαθμός κινητοποίησης της Τ.Α. (οι τοπικές κοινωνίες εμφανίζονται διστακτικές ως προς τον κοινωνικό τους χαρακτήρα)

(Χριστοφόρου,2014- Ομάδα Διοίκησης Έργου, 2013- Ε. Θ. Δ. Κοινωνικής Οικονομίας, 2005).

3.4 Προοπτικές και Τρόποι Ανάπτυξης

Η κινητοποίηση που σημειώνεται τα τελευταία χρόνια δημιουργεί ευνοϊκές προοπτικές ανάπτυξης, υπό την προϋπόθεση να έχουν λυθεί μια σειρά παραγόντων τα οποία συνιστούν υποστηρικτικό θεσμικό πλαίσιο και περιβάλλον, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται σε μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Χριστοφόρου,2014). Οι προοπτικές ανάπτυξης τους εξαρτώνται άμεσα απ' το ισχύον οικονομικό-πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον (ανεργία, πρόνοια, πολιτισμός, περιβάλλον, πολιτική βούληση κ.ά) και το βαθμό υποστήριξης και ευμεταβλητότητας που αναδεικνύουν. Θεωρείται, λοιπόν, επιβεβλημένη η δημιουργία περισσότερων ανθρωποκεντρικών πολιτικών ως προς την οικονομική-παραγωγική δραστηριότητα και η αναζήτηση νέων τομέων αγοράς και νέων πεδίων αναγκών (Κετζετσοπούλου, 2005). Μελέτες που έχουν διενεργηθεί για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και αφορούν την Ελλάδα έχουν εντοπίσει νέους τομείς και πεδία αναγκών που ενδείκνυνται ως προνομιακοί χώροι ανάπτυξης.

- ✓ Παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών υποστήριξης και καθοδήγησης (παροχή βοήθειας σχετικά με τα προϊόντα και τις υπηρεσίες (ποιότητα, τιμές, διαχείριση, διαπραγματεύσεις κ.ά.).
- ✓ Χρηματοδοτικά κεφάλαια Ίδρυσης, κεφαλαιακής ανάπτυξης & επέκτασης.
- ✓ Δημιουργία Κοινωνικών Εταιρικών Δικτύων (συνεργασίες, δίκτυα κοινωνικών επιχειρήσεων και φορέων ως προς την ενημέρωση νέων επιχειρηματιών αλλά και όλων των μελών της κοινότητας)
- ✓ Υιοθέτηση διαφορετικής καταναλωτικής συμπεριφοράς και κουλτούρας (κατανάλωση βιολογικών προϊόντων παραγόμενων από ευπαθείς ομάδες πληθυσμού, ή παραγόμενων από επιχειρήσεις που προσφέρουν μέρος του αντιτίμου τους για κοινωνικούς σκοπούς)
- ✓ Αξιοποίηση των προβλέψεων των Στρατηγικών Σχεδίων «Στρατηγική Ευρώπη 2020», του ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού», του Νόμου, της προκήρυξης για Αναπτυξιακές Συμπράξεις
- ✓ Διεύρυνση της στήριξης που προσφέρουν οι Μονάδες Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας ανώτερων και ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων αλλά και των ιδιωτικών πρωτοβουλίας σχετικά με την ενημέρωση και την εκπαίδευση κοινωνικών επιχειρηματιών

- ✓ Η Τ.Α., ως καλή γνώστρια των τοπικών αναγκών και προβλημάτων μπορεί να συνεισφέρει παρέχοντας ενημέρωση, πληροφορίες, να αναλάβει εκπαιδευτικές και συνεργατικές πρωτοβουλίες, να ενθαρρύνει την συμμετοχικότητα των πολιτών και να ενισχύσει τη συνεργατική δικτύωση μεταξύ των κοινωνικών επιχειρήσεων μέσω ανταλλαγής εμπειριών και υιοθέτησης καλών πρακτικών (Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη, 2013- Χριστοφόρου, 2014).

Μια σειρά προτάσεων και μέτρων βιωσιμότητας και ανταγωνιστικότητας των κοινωνικών επιχειρήσεων σε μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα έχουν κατατεθεί από την επιστημονική κοινότητα, το Συνεταιριστικό Κίνημα, τις υφιστάμενες κοινωνικές επιχειρήσεις και το Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας.

- ✓ Επιτακτική η ανάγκη ολοκλήρωσης του νομοθετικού και θεσμικού πλαισίου, όπου θα οριοθετούνται οι δραστηριότητες των κοινωνικών επιχειρήσεων με άρση των νομικών και διοικητικών εμποδίων
- ✓ Ευνοϊκό φορολογικό πλαίσιο
- ✓ Δημιουργία υποστηρικτικών δομών ως προς τις διοικητικές δομές, την ανάπτυξη δικτύωσης, τη δημιουργία κατάλληλης κουλτούρας και τις χρηματοδοτήσεις τους
- ✓ Διεύρυνση εναλλακτικών πηγών χρηματοδοτήσεων
- ✓ Κατάρτιση ενός ολοκληρωμένου σχεδίου για τις Δημόσιες Συμβάσεις Κοινωνικής Αναφοράς
- ✓ Αναγνώριση της κοινωνικά προστιθέμενης αξίας που παράγουν από τις εθελοντικές δραστηριότητες, ενημερώνοντας σχετικά τις τοπικές κοινωνίες (Ε.Θ.Δ. Κοινωνικής Οικονομίας, 2005).

3.5 Συγκριτική απεικόνιση της κοινωνικής επιχείρησης με τη συμβατική

Οι σημαντικές διαφοροποιήσεις που εντοπίζονται σε διάφορους τομείς, όπως το κίνητρο δημιουργίας τους, η στοχοθεσία τους κ.ά, καθορίζονται κυρίως απ' την απ' τη ανθρωποκεντρική φιλοσοφία που χαρακτηρίζει την κοινωνική επιχείρηση. Στη μεν πρώτη, πρωταρχικός σκοπός είναι η επίλυση κοινωνικών προβλημάτων, ώστε να επέλθει η προσωπική αλλά και η τοπική ευημερία και συνοχή, μέσω της κινητοποίησης του κοινωνικού κεφαλαίου. Απόδειξη ότι το μεγαλύτερο μέρος των ενδεχόμενων

κερδών επαναεπενδύεται ή αξιοποιείται για την εκπλήρωση του κοινωνικού σκοπού. Επιπλέον, αποφεύγει την λύση των απολύσεων, καταφεύγοντας στην απορρόφηση των εργαζομένων σε άλλες επιχειρήσεις. Η κοινωνική επιχείρηση είναι το μέσο επίτευξης για κοινωνική αλλαγή γι' αυτό και αναπτύσσει δραστηριότητες σε τομείς όπου οι ανάγκες παρουσιάζονται ακάλυπτες (πρόνοια, περιβάλλον, διατροφή, κ.ά). Η αγοραστική της δύναμη εξαρτάται απ' την κοινωνική και περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση που έχει αναπτύξει, ενώ η οργανωτικής της μορφή μπορεί να είναι μη κερδοσκοπική ή και κερδοσκοπική χαρακτήρα. Ο τρόπος παραγωγής και λειτουργίας τους είναι αυτοδιαχειριστικός, συλλογικός-συμμετοχικός, δημοκρατικός, ανθρωποκεντρικός και αλληλέγγυος (προσλήψεις βάσει κοινωνικών κριτηρίων, μισθολογική και τιμολογιακή πολιτική φιλική προς τους εργαζόμενους και τους καταναλωτές), με αποτέλεσμα να κερδίζει την αφοσίωση και την εμπιστοσύνη όλων των εμπλεκόμενων μερών (Thomson and Docherty,2006).

Αντίθετα στη δεύτερη, κίνητρο είναι η δημιουργία μεγιστοποίησης κέρδους, πωλήσεων, μεριδίου αγοράς και η ελαχιστοποίηση κόστους, μέσω της παροχής χρήσιμων αγαθών και υπηρεσιών. Η οργανωτική της μορφή είναι πιστή στις αρχές της ελεύθερης αγοράς με κύρια πηγή χρηματοδότησής της οι χρηματοοικονομικές και εμπορικές αγορές. Τα πάντα εδώ αναλύονται και αξιολογούνται με αριθμητικούς και ποσοτικούς δείκτες. Παρουσιάζεται αδιάφορη απέναντι στην προστασία του περιβάλλοντος και στα εργασιακά δικαιώματα. Η λύση των απολύσεων αποτελεί σύνηθες φαινόμενο, όπως και τα εξαντλητικά ωράρια, οι χαμηλοί μισθοί, οι μη αμειβόμενες υπερωρίες κ.ά.(Ε.Θ.Δ. Κοινωνικής Οικονομίας, 2005).

Ο Στράνης Δ., (2014) διατυπώνει την αναγκαιότητα συνύπαρξης των δύο επιχειρηματικοτήτων, καθώς πιστεύει ότι λειτουργούν ως αλληλοσυμπληρωματικά δοχεία της επιχειρηματικής δράσης στον παρόντα χρόνο.

3.6 Συγκριτική απεικόνιση της κοινωνικής επιχείρησης με Μη Κερδοσκοπικούς Οργανισμούς ΜΚΟ

Οι ΜΚΟ θεωρούνται ως ο πιο χαρακτηριστικός και αυθεντικός εκπρόσωπος της Κ.Ο., καλύπτοντας σε αναγνωσιμότητα πολλές φορές τον τομέα των κοινωνικών επιχειρήσεων, όμως ,τελευταία έχουν κατηγοριοποιηθεί για «επαγγελματισμό». Βασικό σημείο διάκρισης μεταξύ τους αποτελεί η ολοκληρωτική απουσία διανομής κέρδους στα μέλη ή στη διοίκηση σε αντίθεση με τις κοινωνικές επιχειρήσεις που προβλέπουν κάποιο ποσοστό αυτών (Τσιλίκης 2016). Οι ΜΚΟ δεν εφαρμόζουν ανταγωνιστικές αρχές διοίκησης και λειτουργίας και η χρηματοδότησή τους εξαρτάται απ' τις δημόσιες αρχές ή άλλες μεγάλης κλίμακας οργανώσεις, με συνέπεια να καθοδηγούνται απ' αυτές. Αντίθετα, οι κοινωνικές επιχειρήσεις στηρίζονται κυρίως στα εισοδήματα που δημιουργούνται μέσω εμπορικών συναλλαγών. Επιπρόσθετα, διαφέρουν και ως προς την εισαγωγή καινοτομίας, με τις κοινωνικές επιχειρήσεις να την επιτρέπουν σε αντίθεση με τις ΜΚΟ. Επίσης, οι ΜΚΟ δρουν επιδιώκοντας το καλό συγκεκριμένων ομάδων ή ατόμων τα οποία δεν είναι μέλη τους.

Β΄ ΜΕΡΟΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ

B.4.1 Εισαγωγή

Το Β΄ Μέρος της εργασίας δομείται σε τρεις ενότητες και έξι υποενότητες και αναφέρεται στην εμπειρική έρευνα που ακολουθήθηκε, στην ανάλυσή της, (καταγραφή συλλεγόμενων στοιχείων, επεξεργασία και ανάλυση δεδομένων) και τα αποτελέσματά τους. Πιο αναλυτικά, στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζεται η μεθοδολογία, ο στόχος και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για τη διεξαγωγή της. Ακολουθεί η τρίτη ενότητα, που παρουσιάζει συνοπτικά τα αποτελέσματα που προέκυψαν και η οποία διαρθρώνεται/επιμερίζεται σε έξι θεματικές υποενότητες ως εξής: ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, ως προς τη φιλοσοφία και τα κίνητρα ώθησης, τα εμπόδια-προβλήματα που αντιμετωπίζουν, τις συνεργασίες που έχουν αναπτύξει και τέλος με διάφορα άλλα λειτουργικά θέματα.

B.4.2 Μεθοδολογία, στόχος και περιγραφή ερευνητικού εργαλείου της έρευνας

Προκειμένου, μέσω της έρευνας, να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με τα χαρακτηριστικά, τους λόγους, τα προβλήματα, τις ευκαιρίες, τα επιχειρηματικά σχέδια και τα οράματα των κοινωνικών επιχειρήσεων και επιχειρηματιών, η μελέτη επικεντρώθηκε στη συλλογή πρωτογενούς υλικού. Έτσι, για την έρευνα επιλέχθηκε η μέθοδος της προσωπικής συνέντευξης (μέθοδος μελέτη περίπτωσης) βάσει προκαθορισμένου ερωτηματολογίου, το οποίο απαρτίζεται από 25 ερωτήσεις, που άπτονται του πεδίου της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.⁶ Το πλεονέκτημα της συγκεκριμένης μεθόδου έγκειται στο ότι μέσα απ' τις απαντήσεις τους οι κοινωνικοί επιχειρηματίες μας γνωστοποιούν, αφενός, τη φιλοσοφία και τα συναισθήματά τους, τα κίνητρά τους, αλλά και τα εμπόδια που έχουν συναντήσει, και αφετέρου, αποτυπώνουν την υφιστάμενη κατάσταση και τις τάσεις του τομέα (Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

Η έρευνα διεξήχθη το χρονικό διάστημα από 10/08/2018 έως 10/09/2018. Το μικρό χρονικό διάστημα και μάλιστα εν μέσω καλοκαιρινής περιόδου καθιστά αρκετά δύσκολο να εντοπιστούν Κοινωνικές Επιχειρήσεις σε λειτουργία. Εκ των πραγμάτων,

⁶ Βλ. Παράρτημα Ι : « ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ » .

λοιπόν, δεν ακολουθήθηκε κάποια συγκεκριμένη επιλογή κατηγορίας ΚοινΣΕπ, και οι λόγοι είναι πολλοί. Κατά την συγκεκριμένη χρονική περίοδο πολλές απ' αυτές υπολειπούν, ενώ άλλες ήταν κλειστές. Επίσης, πολλές αδιαφόρησαν να συμμετάσχουν στην έρευνα. Υπήρξαν και περιπτώσεις κοινωνικών επιχειρήσεων που ενώ δεν λειτουργούν, εντούτοις, παραμένουν ακόμα εγγεγραμμένες στο Μητρώο του Υπουργείου Εργασίας. Συνολικά μπορέσαμε να προσεγγίσουμε 18, με τις οποίες προηγήθηκε τηλεφωνική επικοινωνία και συνεννόηση, με τη διαβεβαίωση για την υπεύθυνη τήρηση του απορρήτου των προσωπικών δεδομένων τους. Όμως, τελικά, συμμετείχαν στην έρευνα οι 7. Ο μικρός αριθμός συμμετοχής δεν αφήνει και πολλά περιθώρια για να διατυπώσουμε γενικευμένα συμπεράσματα συνολικά για τις Κοιν.ΣΕπ. Ωστόσο, θεωρούμε ότι τα στοιχεία που προκύπτουν αποτυπώνουν ενδεικτικά την υφιστάμενη κατάσταση, καθώς καλύπτουν όλο το φάσμα των κατηγοριών των Κοιν.ΣΕπ. (Απ' τις επτά: δύο είναι Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού, δύο Κοινωνικής Φροντίδας και οι τρεις είναι Ένταξης).⁷ Οι κοινωνικές επιχειρήσεις που συμμετέχουν στην έρευνα είναι νεοσύστατες, καθώς ιδρύθηκαν απ' το 2012 και μετά. Δηλαδή δεν κατέχουν μεγάλη εμπειρία. Και οι επτά ανήκουν στην Περιφέρεια Αττικής.

B.4.3 Συνοπτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας

B.4.3.1 Ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά

Από τους επτά συνεντευξιζόμενους οι τρεις είναι άνδρες και οι τέσσερις γυναίκες και καλύπτουν δύο ηλικιακές ομάδες, από 30-39 και από 40-49. Απ' την έρευνα προκύπτει ότι στην πλειονότητά τους κατέχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Ορισμένοι απ' αυτούς έχουν ολοκληρώσει μεταπτυχιακές σπουδές και μάλιστα εξειδίκευσης πάνω στο αντικείμενο ενασχόλησής τους, όπως π.χ. στην περίπτωση της «Μα...Ζει», όπου η παιδαγωγός διαθέτει εξειδίκευση στην Ειδική Αγωγή, ή στην περίπτωση του εκπαιδευτικού του Κοινωνικού Φροντιστηρίου. Στοιχείο που τους προσδίδει ιδιαίτερη ικανοποίηση και χαρά, αφού μπορούν να υποστηρίξουν και επιστημονικά τις δράσεις τους. Συνδυαστικά δε και με κάποια προϋπηρεσία στον κόσμο της επιχειρηματικότητας,

⁷ Βλ. Παράρτημα ΙΙ : «Συνοπτική παρουσίαση των κοινωνικών επιχειρήσεων της έρευνας».

τότε μπορούμε να πούμε ότι διαθέτουν τα βασικά εφόδια και πλεονεκτήματα, για την ενασχόλησή τους στον εν λόγω τομέα.

B.4.3.2 Ως προς τη Φιλοσοφία-Κουλτούρα

Το γεγονός ότι δημιουργήθηκαν εν μέσω οικονομικής κρίσης σημαίνει πολλά. Όπως υποστηρίζουν αναδεικνύεται η φιλοσοφία τους και η κουλτούρα τους μέσω της ίδιας της επιχείρησής τους και της δράσης της. Όπως χαρακτηριστικά μας λέει η συνεντευξιαζόμενη της Myrtillo : *«... Οι Κοιν.Σ.Επ. δεν φοβήθηκαν την κρίση. Αντίθετα, την κοίταξαν κατάματα και αποφάσισαν να τη νικήσουν, στέλνοντας πολλαπλά μηνύματα στην κοινωνία και κηρύττοντας ξεχασμένες αξίες και αρχές...»*. Γνωρίζοντας ότι τα κοινωνικά προβλήματα διογκώνονται σε περιόδους κρίσης το εκλαμβάνουν και ως μια καλή ευκαιρία για να λάβουν δράση. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις δημιουργούν κοινωνικές αξίες. Οι κοινωνικοί επιχειρηματίες οραματίζονται ανθρωποκεντρικές-αλτρουιστικές κοινωνίες, με ενεργούς και δραστήριους πολίτες. Αναφέρουν χαρακτηριστικά οι συνεντευξιαζόμενες των Κοινωνικών Επιχειρήσεων «Ιδέες Πολιτισμού» και «Myrtillo»: *«...Είναι επιτακτική ανάγκη η ίδια η κοινωνία να αλλάξει ρότα πλεύσης ως προς τη φιλοσοφία της και να αναπτύξει το πνεύμα της ομαδικότητας, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας και συλλογικότητας, έναντι της κυρίαρχης υφιστάμενης νοοτροπίας, δηλαδή της ατομικής ιδιοτελούς πρωτοβουλίας και σκοπιμότητας...»*. *« Η εποχή της κρίσης μας δίνει την ευκαιρία να δείξουμε ότι δεν έχουμε χάσει την ανθρωπιά μας, ο άνθρωπος για τον συνάνθρωπο »* .

B.4.3.3 Ως προς τα Κίνητρα

Σύμφωνα με τις δηλώσεις τους, όλοι υποκινήθηκαν απ' την κοινωνική και αλληλέγγυα κουλτούρα και φιλοσοφία τους και απ' τα ανθρωπιστικά ιδεώδη. Κοινή πεποίθησή τους είναι ότι πρέπει να εμπνέεσαι απ' τα παραπάνω ιδανικά για να ασχοληθείς με την κοινωνική επιχείρηση, ειδάλλως δεν θα τα καταφέρεις. Τονίζουν ιδιαίτερα ότι η ανάγκη τους για προσφορά στο κοινωνικό σύνολο εκπορεύεται απ' την ανεπτυγμένη φιλανθρωπία, τον αλτρουισμό, τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές ανησυχίες τους. Γι' αυτό χαίρονται ιδιαίτερα όταν βλέπουν ότι οι δράσεις τους έχουν θετικό κοινωνικό αντίκτυπο. Θεωρούν πολύ σημαντικό ότι είναι γνώστες των αναγκών και των προβλημάτων της κοινωνίας που ζουν και ήταν ένας καλός τρόπος να αξιοποιήσουν αυτές τις γνώσεις και τις ικανότητες που διαθέτουν. Η ανάγκη προσφοράς στο

κοινωνικό σύνολο, η δημιουργία κοινωνικής αξίας παρέχει ψυχική-συναισθηματική ολοκλήρωση, αποτελώντας σημαντικό κριτήριο για τη συνέχιση του επιχειρηματικού τους έργου. Ο εκπαιδευτικός δηλώνει «...*βασικά κίνητρα είναι η παρέμβαση στην πόλη μας, η προσφορά στον συνάνθρωπο, η ανάπτυξη θέσεων εργασίας, η δημιουργία δικτύων ποιοτικής εκπαίδευσης σε τιμή μικρότερη της αγοράς...*». Όμοια και η παιδαγωγός : «...*η ένταξη των ΑμεΑ στην αγορά εργασίας με ίσες ευκαιρίες...*» και η ερωτώμενη της Myrtillo «*Αποτελεί τη μεγαλύτερη πρόκληση για μας να μπορέσουμε να ανταποκριθούμε σε όσο το δυνατόν περισσότερο κόσμο*».

Η έρευνα κατέδειξε ότι οι κοινωνικές επιχειρηματίες δρουν καθοδηγούμενοι και από οικονομικά κίνητρα, καθώς δεν αρνήθηκαν την επιδίωξη αποκόμισης κέρδους και της περαιτέρω ανάπτυξης της επιχείρησής τους. Στο σύνολό τους αναφέρουν ότι στα μελλοντικά τους σχέδια συμπεριλαμβάνεται φυσικά και η επέκταση της επιχείρησής τους σε περισσότερους χώρους, με διεύρυνση των δραστηριοτήτων τους. Στην ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα. Ειδικότερα, προσπαθούν να εντοπίσουν αυτά που δεν προσφέρονται απ' τους ανταγωνιστές και ωστόσο καλύπτουν τις ανάγκες των πελατών, ώστε να κάνουν τη διαφορά. Όπως αναφέρει η παιδαγωγός «...*οραματιζόμαστε να αξιωθούμε να δημιουργήσουμε καινοτόμα εκπαιδευτικά εργαστήρια που θα αποτελέσουν ριζοσπαστική τομή στην εκπαιδευτική διαδικασία...*». Οι ΚοινΣΕπ που δραστηριοποιούνται στην παραγωγή και στην μεταπώληση των προϊόντων τους αποβλέπουν στη δημιουργία διεξαγωγής εκπαιδευτικών σεμιναρίων και εκδηλώσεων πολιτιστικού και πολιτισμικού χαρακτήρα. Απ' την άλλη, ο εκπαιδευτικός του Κοινωνικού Φροντιστηρίου θεωρεί ότι ήδη έχουν αναπτύξει κάποιες δραστηριότητες που θα μπορούσαν να ονομαστούν καινοτόμες. Μια άλλη καινοτομία για τα ελληνικά δεδομένα είναι η δημιουργία ηλεκτρονικής ψυχολογικής υποστήριξης μέσω ψηφιακής πλατφόρμας για την άμεση αντιμετώπιση ψυχικών δυσκολιών. Μόνο ο ένας απ' τους επτά συνεντευξιαζόμενους, δήλωσε ότι δεν έχει αναπτύξει καινοτόμες δραστηριότητες, ακόμα.

Στην πλειοψηφία τους η δραστηριοποίηση στην κοινωνική οικονομία αποτέλεσε μια πολύ καλή ευκαιρία επαγγελματικής απασχόλησης σε μια εποχή οικονομικής και επαγγελματικής δυσπραγίας και αβεβαιότητας. Ορισμένοι απ' αυτούς είχαν τεθεί εκτός αγοράς εργασίας και αναζήτησαν λύση στην ανεργία που τους έπληξε: «*Είναι ευτύχημα να μπορείς να αυτο-διαχειρίζεσαι εσύ ο ίδιος το εργασιακό σου καθεστώς, όσο βέβαια στο επιτρέπουν οι εξωτερικές συνθήκες...*» δήλωσε ο ερωτώμενος στην «Ανθεστήρις».

Ωστόσο, δεν παρέλειψαν να επισημάνουν ότι διαφοροποιούνται απ' τους συμβατικούς επιχειρηματίες, γιατί εντάσσουν πρωταρχικά το κοινωνικό όφελος στους σκοπούς τους.

B.4.3.4 Ως προς τα Εμπόδια

Η έρευνα αποκαλύπτει μια πληθώρα εμποδίων που αντιμετωπίζουν οι κοινωνικές επιχειρήσεις. Απ' τα πλέον βασικότερα είναι η ασάφεια του νομικού και θεσμικού πλαισίου, η υψηλή φορολογία στην οποία υπόκειται, η δαιδαλώδης γραφειοκρατία που επικρατεί στη χώρα μας, η δυσκολία στην πρόσβαση προγραμμάτων χρηματοδότησης ή επιδότησης. Αναφέρουν ότι έως σήμερα δεν έχουν λάβει κάποια απ' αυτά. Ειδικότερα, όταν χρειάστηκαν οικονομική ενίσχυση κατά την έναρξη της επιχείρησής τους αντιμετώπισαν μεγάλη άρνηση δανεισμού απ' τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, μια κατάσταση που δεν έχει αλλάξει έως και σήμερα. Με αποτέλεσμα να στρέφονται στην αναζήτηση εναλλακτικών πηγών χρηματοδότησης (φιланθρωπικοί οργανισμοί κ.ά.). Βέβαια, περισσότερο επιδιώκουν να είναι οικονομικά αυτόνομοι και ανεξάρτητοι, γι' αυτό και εστιάζουν στην άντληση πόρων απ' την πώληση (λιανική ή χονδρική) των προϊόντων και υπηρεσιών τους. Αυτό δεν σημαίνει ότι αρνούνται την όποια ενδεχόμενη χορηγία ή δωρεά.. Όσον αφορά την υποστήριξη από τον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, τρεις Κοιν.ΣΕ.π απάντησαν ότι υποστηρίζονται απ' τους οικείους δήμους και άλλους κοινωφελείς φορείς και ιδιωτικές επιχειρήσεις, αλλά περιορίζεται σε επίπεδο υλικοτεχνικής υποδομής και συμβουλευτικής υποστήριξης. Απ' τις επτά κοινωνικές επιχειρήσεις μόνο η μία δήλωσε ότι έχει λάβει οικονομική ενίσχυση από ιδιώτη επιχειρηματία.

Τόνισαν ιδιαίτερα το γεγονός ότι υποβλήθηκαν σ' ένα πλήθος περίπλοκων διαδικασιών κατά την έναρξη της επιχείρησής τους. Αντιμέτωπισαν την έλλειψη πληροφοριών και την ανύπαρκτη παροχή συμβουλών από ειδικούς, την έλλειψη υποστηρικτών υποδομών και μια μεγάλη χρονοκαθυστέρηση στην υποβολή και διεκπεραίωση των απαραίτητων εγγράφων και δικαιολογητικών, εξαιτίας των ανημέρωτων δημόσιων υπηρεσιών. *«Ξεκινήσαμε πολύ αισιόδοξα και μας έλκυε ως ιδέα η δημιουργία κοινωνικής συνεταιριστικής επιχείρησης. Νομίζαμε ότι το φορολογικό καθεστώς θα ήταν ευνοϊκό ως προς αυτές τις επιχειρήσεις λόγω του κοινωνικού τους χαρακτήρα».* Είναι χαρακτηριστική η δήλωση *«Ελληνική κοινωνική επιχειρηματικότητα;*

σημειώσατε ομιχλώδες τοπίο, πρωτόγνωρη πραγματικότητα, δηλαδή προγενέστερη εμπειρία μηδέν. Πραγματικά αισθάνομαι ότι κλήθηκα να κολυμπήσω σ' έναν ωκεανό από τεράστια κύματα-εμπόδια: κρατικές υπηρεσίες ανημέρωτες και σε υπολειτουργία, ανυπαρξία κεντρικής κρατικής οριοθέτησης, το ίδιο φυσικά ισχύει και για τη δημοσιονομική υποστήριξη. Και επιπλέον η έντονη καχυποψία απ' τον κόσμο...». Μόνο ο ένας μεταξύ των επτά δήλωσε ότι: « Τα δύο τελευταία χρόνια έχει αρχίσει κάτι να βελτιώνεται ως προς τις οργανωμένες δομές ενημέρωσης του κεντρικού κρατικού μηχανισμού. Δεν μπορούμε να παραβλέψουμε το γεγονός ότι έχουν πραγματοποιηθεί κάποια συνέδρια ενημέρωσης, όπως επίσης ότι και το Υπουργείο Εργασίας έχει εντείνει την πολιτική του δράση με δημοσίευση ετήσιων εκθέσεων αναφοράς σχετικά με τα πεπραγμένα και την εξελικτική πορεία του τομέα, ώστε βάσει αυτών να σχεδιαστούν οι μελλοντικές πολιτικές αλλά και οι ερευνητές να τα μελετήσουν και να τα αξιοποιήσουν. Όλα αυτά βοηθούν...».

Τέσσερις απ' τους ερωτώμενους εστίασαν στο γεγονός ότι οι εργαζόμενοι τους δεν κατείχαν την απαιτούμενη γνώση και δεξιότητα και έπρεπε να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα με εγκαρτέρηση και στωικότητα, αναλαμβάνοντας οι ίδιοι τον ρόλο του διδάσκοντα.

Ομόφωνα δήλωσαν ότι για να τα υπερβούν όλα αυτά έπρεπε να επιδείξουν πείσμα και πάθος, να οπλιστούν με επιμονή και υπομονή, να μην αποκλίνουν απ' τον στόχο τους και βέβαια να καταβάλλουν πολλή προσωπική δουλειά και προσπάθεια. Είναι ενδεικτικό ο συνεντευξιαζόμενος της ANIMA care, ο οποίος είπε ότι χρειάστηκε να κάνει ακόμα και προσωπικές υπερβάσεις. Χαρακτηριστικά στοιχεία της προσωπικότητάς τους και τα οποία πρέπει να διαθέτει ένας επιχειρηματίας, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν. Όσον αφορά τους μηχανισμούς ελέγχου συμφωνούν ότι είναι αναγκαίο να υπάρχουν στις κοινωνικές επιχειρήσεις, τόσο απ' τη δική τους την πλευρά όσο και απ' το κράτος.

Όπως αναφέρουν σε σχετική ερώτησή μας για τη μεθοδολογία που ακολουθούν, για να γνωστοποιήσουν οι ίδιοι την επιχείρηση και τη δράση τους, χρησιμοποιούν, ως επί το πλείστον, τη διαφήμιση στο διαδίκτυο, προσπαθώντας να προσεγγίσουν κυρίως νεαρά άτομα. Άλλες μεθόδους που χρησιμοποιούν είναι η έντυπη, τηλεοπτική και ραδιοφωνική παρουσίαση. Επίσης, κάποιες απ' αυτές λαμβάνουν μέρος σε ημερίδες και σε διάφορες εκθέσεις ή εκδηλώσεις. Γενικότερα, έχοντας αντιμετωπίσει έντονη

δυσπιστία και αμφισβήτηση απ' το ευρύ κοινό για το ποιόν και το σημαντικό έργο που επιτελούν, εστιάζουν στην ανάγκη εμπειριστατωμένης ενημέρωσης και εκτεταμένης αφύπνισής του. Επισημαίνουν την έλλειψη ευαισθητοποίησης που απορρέει απ' την μειωμένη γνώση των πολλών για την κοινωνική οικονομία και την έλλειψη της κατάλληλης εκπαίδευσης και κατάρτισης με στόχο την καλλιέργεια του κοινωνικού επιχειρηματικού πνεύματος.

Αξίζει να αναφερθεί η επισήμανση των γυναικών επιχειρηματιών σχετικά με τη διαφοροποίηση του φύλου και τη δυσκολία να συνδυάσουν οικογένεια και ελεύθερο επάγγελμα, αφού καλούνται να αντιμετωπίσουν μια σειρά στερεότυπων αντιλήψεων και δυσμενών συνθηκών (διευρυμένο και ασταθές ωράριο εργασίας, αυξημένες οικογενειακές υποχρεώσεις, αποτελεί νεότευκτη πραγματικότητα η ελληνική γυναικεία επιχειρηματικότητα κ.ά.).

B.4.3.5 Ως προς τα Συνεργατικά δίκτυα και τις Συνεργατικές σχέσεις

Όπως δηλώνουν, επειδή το γενικότερο περιβάλλον δεν είναι υποστηρικτικό, αντιλήφθηκαν ότι πρέπει να αλληλοϋποστηριχτούν. Πιστεύουν στη διεύρυνση των συνεργατικών δικτύων και γι' αυτό επιδιώκουν τη δικτύωση της επιχείρησής τους με φορείς και επιχειρήσεις του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, αλλά και την άμεση συνέργεια με άλλες κοινωνικές επιχειρήσεις. Κατά γενική ομολογία πιστεύουν ότι η μεταφορά και η ανταλλαγή καλών πρακτικών, ιδεών, αγαθών και τεχνογνωσίας σε εγχώριο και διεθνές πεδίο αποτελεί βασική προϋπόθεση εάν θέλουμε αποτελέσματα σε ευρεία κλίμακα στο οικονομικό και επιχειρηματικό μοντέλο. *«Επιδιώκουμε τις συνέργειες, γιατί μόνο έτσι μπορούμε να δημιουργήσουμε διευρυμένες βιώσιμες δράσεις και σε άλλους τομείς». « Τα προϊόντα που προσφέρουμε προέρχονται από άλλες κοινωνικές επιχειρήσεις».*

Το γεγονός ότι καθημερινά συνδιαλέγονται και επικοινωνούν με άτομα από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες αποδεικνύει εκτός της επικοινωνιακής ικανότητας και τη διαλλακτικότητα του χαρακτήρα τους και την οργανωτική τους ικανότητα. Εξάλλου, όσο μεγαλύτερη επικοινωνιακή ευελιξία και ικανότητα διαθέτει ένας κοινωνικός επιχειρηματίας τόσο καλύτερα και αμεσότερα αποτελέσματα θα έχει.

Οι συνεντευξιαζόμενοι δηλώσαν ότι ευτύχησαν να πραγματοποιήσουν το επιχειρηματικό τους σχέδιο με τη συμμετοχή άλλων ανθρώπων που μοιράζονται μαζί τους κοινούς στόχους και ελπίδες και εμπνέονται απ' το πνεύμα της συλλογικότητας και της ομαδικότητας. Ένας απ' αυτούς αναφέρει ότι βρήκε μεγάλη βοήθεια στο εγχείρημά του από κοινωνική επιχείρηση του εξωτερικού που διαθέτει εμπειρία και ιστορικότητα «...ευτυχώς που στραφήκαμε στο εξωτερικό και μπορέσαμε να αντλήσουμε παραδείγματα... Οι συνάδελφοι του εξωτερικού μας ωφέλησαν σε μεγάλο βαθμό στα πρώτα βήματα και εξακολουθούν... Χωρίς τις συμπράξεις και τις συνεργασίες είναι πολύ δύσκολα...».

B. 4.3.6 Διάφορα άλλα λειτουργικά θέματα: Ανταγωνιστικότητα- Επιχειρηματικό Σχέδιο

Θεωρούν ότι οι επιχειρήσεις τους είναι εξίσου ανταγωνιστικές με τις αντίστοιχες συμβατικές. Αργά αλλά σταθερά βλέπουν ότι το έργο τους έχει αρχίσει να έχει κοινωνικό αντίκτυπο και αναγνώριση. Καθολική είναι και η θετική απάντηση στο ερώτημα εάν θεωρούν ότι συμβάλλουν θετικά στο κοινωνικό όφελος. Πιστεύουν ότι έχουν αποδείξει ότι μπορούν να προσφέρουν καλύτερη ποιότητα ζωής και ότι αμβλύνουν τις δυσάρεστες συνέπειες της κρίσης, γιατί δημιουργούν θέσεις απασχόλησης, ενισχύουν την τοπική κοινωνία και κινητοποιούν τους τοπικούς πόρους (ανθρώπινους, φυσικούς, κεφάλαια κ.ά.). Βέβαια, αυτό δεν σημαίνει ότι έχουν ολοκληρώσει στο 100% τους στόχους τους «...υπάρχει ακόμα πολύς δρόμος...». Πιστεύουν ότι διαθέτουν ισχυρό όραμα, το οποίο υλοποιείται με στρατηγικό προγραμματισμό και πρακτικές ενεργοποίησης πάνω στις αρχές του εθελοντισμού και της δραστηριοποίησης των πολιτών, διαφόρων ομάδων και φορέων. Εκ μέρους τους τονίζεται ιδιαίτερα η δραστική προσφορά των εθελοντών πάνω στην οποία βασίζονται. Αγαθά και υπηρεσίες απ' τους πολίτες για τους πολίτες : «...Σκοπός μας είναι η δημιουργία ενός πλέγματος υπηρεσιών για όλους τους πολίτες που θα μας οδηγήσει στην επίτευξη των σκοπών μας όσον αφορά την κοινωνική και συλλογική ωφέλεια...»

Για τους παραπάνω λόγους, που αποτελούν και βασικούς παράγοντες επιτυχούς έκβασης των επιχειρηματικών τους πλάνων, πιστεύουν ότι είναι εξίσου ανταγωνιστικοί με τις συμβατικές επιχειρήσεις. « Θεωρώ ότι η κοινωνική επιχειρηματικότητα έχει

υπερβεί τη στεγνή λογική της συμβατικής επιχειρηματικότητας και με όσα αυτή πρεσβεύει, έχει πάει σε μια άλλη διάσταση αυτήν την ανθρώπινη, την ουμανιστική, παρέχοντας υπηρεσίες σε ανθρώπους που μέχρι χθες δεν είχαν πρόσβαση σ' αυτές». «...Έχουμε καταρτίσει Επιχειρηματικό Σχέδιο, γιατί μας διευκολύνει κάθε στιγμή να γνωρίζουμε την πορεία της επιχείρησης, την επίτευξη ή όχι των στόχων και βάσει αυτών να αποφασίζουμε ανάλογα για τις επόμενες δράσεις μας...». «...Το Επιχειρηματικό Σχέδιο σου δίνει τη δυνατότητα να κάνεις προβλέψεις, να αποφεύγεις δυσάρεστες καταστάσεις». Όπως υποστηρίζουν μπορούν να καταστούν μακροπρόθεσμα βιώσιμες οι επιχειρήσεις τους, εάν μάλιστα υπάρξουν και φορολογικές ελαφρύνσεις και γενικότερα έχουν και την αρωγή του κράτους και της κοινωνίας. Τα οφέλη απ' την ενασχόλησή τους με την κοινωνική επιχειρηματικότητα είναι πολλαπλά.

Η επιχείρησή τους είναι πολύ σημαντική γι' αυτούς, καθώς εκτός ότι βιοπορίζονται απ' αυτήν προσφέρουν και κοινωνικό έργο. «Σιγά-σιγά τείνει να εξελιχθεί σε μια αυτο-διαχειριζόμενη και αυτοτελής κοινότητα, κάτι που αποτελεί και πρωτεύοντα στόχο μας. Και εκτός αυτού προωθεί μια άλλη κοινωνική, οικονομική και πολιτισμική κουλτούρα. Και αυτό είναι η μεγάλη της συμβολή». «Αποζητάμε να κερδίσουμε μεγαλύτερη αποδοχή απ' την κοινωνία και να προσδώσουμε μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση στους εργαζόμενούς μας. Για μας τα μειονεκτήματα μπορούν να μετουσιωθούν σε προτερήματα», λέει η ερωτώμενη της Myrtillo. «Η χρησιμοποίηση και αξιοποίηση των τοπικών και παραδοσιακών προϊόντων συμβάλλει στην ενίσχυση και στην αναβίωση της παράδοσής μας», απαντά η ερωτώμενη στην «Ιδέες Πολιτισμού». Σχετικά με το μέλλον της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα όλοι πιστεύουν ότι εάν δεν αλλάξει τον νομοθετικό και φορολογικό πλαίσιο, τότε αυτό διαγράφεται δυσοίωνο και αβέβαιο «...και είναι κρίμα γιατί υπάρχει η πρόθεση, η τάση...».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

B.5.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο, αποτυπώνονται τα συμπεράσματα που συνάγονται απ' τη θεωρητική μελέτη της βιβλιογραφίας και απ' την εμπειρική-πρακτική μελέτη που διεξήχθη. Επίσης, διατυπώνονται και κάποιες προτάσεις που θεωρούμε ότι είναι καλές πρακτικές εφαρμογής για τη μελλοντική βιωσιμότητα των κοινωνικών επιχειρήσεων.

B.5.2 Συμπεράσματα απ' τη θεωρητική μελέτη της βιβλιογραφίας

Αντιλαμβανόμαστε τη διαφορούμενη έννοια και υπόσταση της Κοινωνικής Οικονομίας, λόγω της μεγάλης εσωτερικής ετερογένειάς της και της «χωροθέτησής» της ανάμεσα στο κράτος, την ελεύθερη αγορά και την κοινότητα. Στοιχείο που της προσδίδει διττή προσωπικότητα, καθώς προσεγγίζεται άλλοτε απ' το κοινωνικό πεδίο και άλλοτε απ' το οικονομικό, με τα κράτη να υιοθετούν έκαστο διαφορετική ορολογία, ανάλογα με το ιστορικό τους υπόβαθρο και το επίπεδο αύξησης του Κράτους Πρόνοιας. Δίνει την εντύπωση ότι ο κάθε άνθρωπος μπορεί να την προσεγγίσει και να την αντιληφθεί πολλαπλώς. Εξίσου, όμως, αντιλαμβανόμαστε και τη μεγάλη σημασία της σύνδεσης της Κ.Ο. με την κοινωνία των πολιτών και την «εκμετάλλευση» του κοινωνικού κεφαλαίου. Συνοπτικά, όταν φυσικά και νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων αναλαμβάνουν δραστηριότητες, οικονομικές, κοινωνικές ή επιχειρηματικές ή παραγωγικές, επιδιώκοντας το συλλογικό όφελος και την εξυπηρέτηση του γενικού συμφέροντος, τότε μπορούμε να πούμε ότι δρουν εντός της φιλοσοφίας της Κ.Ο.

Η ύπαρξη του Τρίτου Τομέα της Οικονομίας αναγνωρίζεται καθολικά και τείνει να καταστεί σε σημαντικό οικονομικό τομέα. Πρόκειται, για έναν ενδιάμεσο, νεοπαγή και ριζοσπαστικό χώρο αποτέλεσμα της εκούσιας, εθελοντικής και συμμετοχικής συσπείρωσης των πολιτών για δημιουργία οργανισμών πλήρως αυτονομημένων απ' τα πολιτικά κόμματα. Μπροστά στην αποδεδειγμένη αδυναμία των δύο παραδοσιακών τομέων της οικονομίας για αποτελεσματική αντιμετώπιση της πολυεπίπεδης κρίσης,

αποτελεί ελπιδοφόρο μήνυμα και δυναμική πηγή απασχόλησης ατόμων αποκλεισμένων, κοινωνικά και εργασιακά, επιδεικνύοντας τόλμη, καινοτομία και δημιουργικότητα. Η Ε.Ε. αντιλαμβανόμενη τις δυνατότητές του Τ.Τ.Ο. εντατικοποιεί τις πρωτοβουλίες της και τον εντάσσει στα στρατηγικά της σχέδια ως βέλτιστη λύση στα αναφερόμενα προβλήματα, με αποτέλεσμα τη διεθνή πολιτική και νομική του καθιέρωση. Συνοπτικά και «απλοϊκά» ο Τ.Τ.Ο. είναι μια μεγάλη οικογένεια που μπορεί να εγκολπωθεί στους κόλπους της μια ευρεία γκάμα οργανώσεων από συνεταιρισμούς, κοινωφελή ιδρύματα μέχρι κοινωνικές επιχειρήσεις, συλλόγους κ.ά., θέτοντας σε προτεραιότητα το όφελος των ατόμων της τοπικής κοινότητας. Θεωρούμε ότι μια υγιής κοινωνία χρειάζεται ευαισθητοποιημένους και δραστήριους πολίτες, οι οποίοι να διεκδικούν, να συνεργάζονται, να δημιουργούν, να διέπονται από δημοκρατικό πνεύμα και αλληλέγγυα αισθήματα. Αξίες που έχουν χαθεί και μπορούν να ανακτηθούν μέσω των διδαγμάτων που προτάσσει η Κοινωνική Οικονομία. Εξάλλου, μια εύρωστη κοινωνικά κοινωνία συνεπάγεται αυτόματα μια εύρωστη οικονομικά κοινωνία, όπου η οικονομία λειτουργεί προς όφελος της κοινωνίας.

Η εισαγωγή της κοινωνικής επιχειρηματικότητας καταλαμβάνει χώρο και απ' τους δύο παραδοσιακούς οικονομικούς τομείς, δημιουργώντας τελικά τον δικό της τρίτο χώρο. Ωστόσο, κρίνεται αναγκαία η συν-λειτουργικότητα και η αλληλοσυμπλήρωση μεταξύ τους. Ο ρόλος της κοινωνικής επιχείρησης είναι να παρέχει υπηρεσίες που να συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη, προάγοντας κοινωνικές αξίες. Παρουσιάζονται ευέλικτες δημιουργικές και καινοτόμες. Χρησιμοποιώντας όλους τους διαθέσιμους πόρους και αναπτύσσοντας φιλικές εργασιακές σχέσεις, καταφέρνουν να περιορίσουν το κόστος παραγωγής, να προσφέρουν ποιοτικότερες υπηρεσίες και αγαθά, ικανοποιώντας όλες τις πλευρές, με αποτέλεσμα να γίνονται εξίσου παραγωγικές και ανταγωνιστικές, ενίοτε μάλιστα και να υπερτερούν. Η κοινωνική επιχειρηματικότητα προάγει μια νέα λογική επιχειρηματικότητας προσανατολισμένης ανθρωποκεντρικά. Διαρθρώνοντας τις δομές της και τις λειτουργίες με βάση τη δημοκρατία προτάσσει την ισότητα και την ισονομία μεταξύ των ανθρώπων, καταλύοντας τις διακρίσεις και τις ανισότητες.

Για μια βιώσιμη ευρωπαϊκή ανάπτυξη ο τομέας των κοινωνικών επιχειρήσεων αποτελεί ένα βασικό παράγοντα επίτευξης του στόχου αυτού. Αποδεικνύεται ότι συνεισφέρει τα μέγιστα στην επίλυση των μεγάλων κοινωνικών προβλημάτων, όπως της ανεργίας, της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Αυτό που γίνεται εμφανές

είναι ότι στους κόλπους της ευρωπαϊκής κοινότητας υπάρχει ανομοιογένεια ως προς τους τρόπους λειτουργίας, δράσεων, νομικών μορφών και βαθμό συμμετοχής των εργαζομένων, με συνέπεια την άνιση κατανομή τους. Ωστόσο, εμφανίζονται και δύο κοινά στοιχεία. Το πρώτο είναι ο εντοπισμός κοινών ομάδων ανέργων: γυναίκες, μεγάλοι ηλικιακά άνθρωποι, ανειδίκευτοι, ΑμεΑ. Το δεύτερο είναι ότι αναδεικνύεται να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο η Τ.Α. στην επιτυχή αξιοποίηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Στους κόλπους της μπορεί να σχεδιαστεί και να υλοποιηθεί μια μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη στρατηγική αξιοποίησης όλων των παραγόντων που μπορούν να συμβάλλουν στην αποκατάσταση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης που δημιούργησε η νεοφιλελεύθερη οικονομική πολιτική. Βασική προϋπόθεση επιτυχούς έκβασης όλων των παραπάνω είναι η ενεργοποίηση των πολιτών στα τοπικά ζητήματα, οι οποίοι εκτός από τεχνογνωσία οφείλουν να διαθέτουν όραμα και να εμπνέονται από τον εθελοντισμό και την αλληλεγγύη. Η ηθική πλευρά του θέματος, επιτάσσει να μην καταλύεται η θεμελιώδης αρχή της αλληλεγγύης και ο εγγυητικός ρόλος του κράτους ως θεματοφύλακας της κοινωνικής και οικονομικής ευημερίας.

Πασιφανής είναι η αναγκαιότητα της ελληνικής πολιτείας για μια λήψη θεσμικών μέτρων προς την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις χρήζουν εμπεριστατωμένης νομοθετικής και θεσμικής υποστήριξης, προκειμένου να καταστούν όχι μόνο βιώσιμες αλλά και μακροπρόθεσμα ανταγωνιστικές. Τα διάφορα ζητήματα που έχουν ανακύψει σχετικά με τις παροχές συμβουλευτικής πληροφόρησης, με τη δημιουργία δικτύων και την εκπόνηση επιχειρηματικών σχεδίων προώθησης προϊόντων και αγαθών, με τη διεύρυνση χρηματοδοτικών εργαλείων κ.λ.π., πρέπει να επιλυθούν άμεσα με σοβαρότητα και υπευθυνότητα. Θα πρέπει να αναθεωρηθεί ο ρόλος του κράτους, αλλά και οι ιδέες και οι πρακτικές της επιχειρηματικότητας στην αγορά. Απαιτείται αναδιάρθρωση των εθνικών πολιτικών, ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινωνίας, συλλογική δράση και διεκδικήσεις. Σε μια έννομη κοινωνία το κράτος οφείλει να μην αποποιείται τον ρυθμιστικό του ρόλο και να μην εκχωρεί αρμοδιότητες και καθήκοντα. Αντίθετα οφείλει να αναπτύσσει πολιτικές που θα διευρύνουν το «επιχειρείν με κοινωνική αξία».

Είναι έκδηλη η ανάγκη δημιουργίας ενός ευρύτερου υποστηρικτικού μηχανισμού που θα ενισχύει τις πρωτοβουλίες «από κάτω προς τα πάνω». Οι τοπικές κοινωνίες επιβάλλεται να ενεργοποιηθούν, διευρύνοντας τις πηγές χρηματοδότησης, όπως δωρεές, τοπικές αρχές, χορηγίες. Εξίσου απαραίτητη θεωρείται η μεταξύ τους ανάπτυξη δικτύων, τυπικών και άτυπων, σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο, προκειμένου να

αλληλοϋποστηριχτούν και να βοηθηθούν σε πολλούς τομείς (χρηματοδότηση, εθελοντική εργασία, προώθηση υπηρεσιών και προϊόντων, στελέχωση από καταρτισμένα άτομα με κοινωνικές ευαισθησίες κ.ά). Η ειδοποιός διαφορά τους έναντι των άλλων έγκειται στην οικονομική/παραγωγική δραστηριότητα, καθώς έχει ως κύρια συστατικά στοιχεία την κοινωνική ωφέλεια, την κοινωνική καινοτομία, την κοινωνική δικαιοσύνη και την εργασιακή και κοινωνική αποκατάσταση.

Συνοπτικά η «υπεροχή» των Κοινωνικών Επιχειρήσεων, ειδικότερα έναντι των «κλασικών» του ιδιωτικού τομέα εντοπίζονται στα εξής σημεία :

- ✓ συμβάλλουν στην ενεργοποίηση του κοινωνικού κεφαλαίου και στην ενίσχυση πνεύματος προσήλωσης σε θέματα κοινωνικής ευαισθησίας
- ✓ συμβάλλουν στην ενίσχυση δημοκρατικών διαδικασιών και μέσω της ευρείας συμμετοχικής διακυβέρνησης δημιουργούν το πνεύμα της προσωπικής αφοσίωσης των εργαζομένων στον οργανισμό
- ✓ συμβάλλουν στην κοινωνική και εργασιακή επανένταξη ευάλωτων ατόμων (μακροχρόνια άνεργοι, ΑμεΑ, γυναίκες , μετανάστες).

B.5.3 Συμπεράσματα απ' τη εμπειρική μελέτη

Υπό συνθήκες οικονομικής και κοινωνικής κατάρρευσης η σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζεται από βίαιες αλλαγές σε όλα τα πεδία. Έχει ειπωθεί ότι η ανθρωπότητα βιώνει έναν Τρίτο Παγκόσμιο Πόλεμο, ο οποίος είναι οικονομικός και συντελείται όχι μέσω συμβατικών ή πυρηνικών όπλων, αλλά μέσω της χρηματοοικονομικής-τραπεζικής κατάρρευσης, έχοντας τις ίδιες καταστροφικές συνέπειες με τους δύο προηγούμενους.

Και επειδή το νόμισμα πάντα έχει δύο όψεις, η κρίση έχει και τα θετικά της σημεία. Συνέβαλε στον επαναπροσδιορισμό στόχων και σκοπών για ένα ποιοτικότερο βιοτικό επίπεδο ζωής και εργασίας εμπορούμενων από λησμονημένες αξίες και αρχές. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο η εμφάνιση του Τ.Τ.Ο. αποτελεί βέλτιστη λύση στα πολυσύνθετα προβλήματα που προέκυψαν. Προάγει τη δημιουργία νέων μοντέλων οικονομικής οργάνωσης, βασιζόμενα στις αρχές της αλληλεγγύης, της συνεργασίας, της δημοκρατίας, της ανάληψης της κοινωνικής ευθύνης, και της ενεργοποίησης των πολιτών.

Στο πλαίσιο μιας γενικότερης προσέγγισης του Τ.Τ.Ο., η εν λόγω έρευνα επικεντρώθηκε στην ελληνική κοινωνική επιχειρηματικότητα, ως κύριο εργαλείο του της Κ.Ο. στη χώρα μας. Ο δημόσιος και ιδιωτικός τομέας, όπως αποδείχθηκε, παρουσιάστηκε ανεπαρκής για να αντιμετωπίσει τα πολλαπλά και πολυσύνθετα προβλήματα που ανέκυψαν. Ένας δημόσιος τομέας που υπολειτουργεί λόγω της κακής, επί σειρά ετών, δημοσιονομικής διαχείρισης και της έλλειψης χρηματοοικονομικών μέσων. Απ' την άλλη ένας ιδιωτικός τομέας που επικεντρώνεται στην αποκόμιση του κέρδους, αγνοώντας τον άνθρωπο τις επιθυμίες και τις ανάγκες του, αντιμετωπίζοντας τον αποκλειστικά ως παραγωγική μηχανή. Η δυσάρεστη υφιστάμενη κατάσταση έχει οδηγήσει στην αντίληψη ότι βιώνουμε έναν εργασιακό Μεσαίωνα.

Στην προσπάθεια κατανόησης του τρόπου λειτουργίας της, αφενός αποκαλύπτονται οι ανάγκες και τα προβλήματά της, και αφετέρου αναδύονται τα οφέλη των δράσεών της, καθιστώντας αντιληπτό ότι η κοινωνική επιχειρηματικότητα αποδεικνύει τον κοινωνικό και αλληλέγγυο χαρακτήρα του Τ.Τ.Ο.

Αυτό που γίνεται έκδηλο μέσα απ' την έρευνα για τις Κοιν.Σ.Επ. είναι ότι πρόκειται για επιχειρήσεις με πολυσύνθετο και ενδιαφέρον χαρακτήρα, με κοινωνικούς και οικονομικούς προσανατολισμούς. Σύμφωνα και με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας αποκαλύπτεται ότι το ενδιαφέρον της κοινωνικής επιχειρηματικότητας είναι ανθρωποκεντρικό, με τις δράσεις της να περιστρέφονται γύρω απ' τον άνθρωπο και το περιβάλλον του, φυσικό και οικονομικοκοινωνικό, στοχεύοντας στη βέλτιστη ποιότητά τους. Παρ' ότι αποτελεί μια νέα μορφή επιχειρηματικότητας, αναδεικνύεται σε ελπιδοφόρο και πρόσφορο πεδίο του ευρύτερου επιχειρηματικού γίγνεσθαι. Όντως, αποτελεί έναν απ' τους βασικότερους άξονες συνεισφοράς στην επίλυση βασικών προβλημάτων που δημιούργησε η κρίση. Το αλληλέγγυο σκεπτικό της την κατευθύνει να αναπτύσσει δραστηριότητες που συμβάλλουν στο γενικότερο συμφέρον της τοπικής κοινωνίας, βασίζοντας τη λειτουργία της στη συνεργασία, στην εκούσια συμμετοχή και στην αμοιβαιότητα, συμβάλλοντας έτσι και στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης μεταξύ κοινωνίας και οικονομίας. Ενδιαφέρεται για τις μη προνομιούχες ομάδες πληθυσμού, και όσο το επιτρέπουν οι συνθήκες επικεντρώνεται στην παροχή ουσιαστικής βοήθειας και όχι προσωρινής και ευκαιριακής στήριξης. Επίσης, αξιοσημείωτο είναι ότι μία απ' τις βασικές αρχές διοίκησης και οργάνωσής της αποτελεί η διανομή του εισοδήματος της να πηγαίνει στους ανθρώπους και στους εργαζόμενούς της, και όχι στο κεφάλαιο.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις αναδύθηκαν μέσα απ' τις επιτακτικές ανάγκες της ίδιας της κοινωνίας, καθώς η τελευταία προσπαθεί εναγωνίως να βρει διεξόδους απ' την οικονομική κρίση απ' την οποία πλήττεται. Το γεγονός ότι επικεντρώνουν τη στοχοθεσία τους στην κοινωνική επανένταξη και στην επαγγελματική-οικονομική αποκατάσταση των μη προνομιούχων ατόμων της κοινωνίας μέσω της προώθησής τους στην απασχόληση, συνδυαστικά και με την αποκόμιση του προσωπικού οικονομικού τους οφέλους, τις καθιστά ενδιαφέρουσες και σημαντικές. Ως κύριοι λόγοι ίδρυσης αναφέρονται : η εξυπηρέτηση αναγκών της τοπικής κοινωνίας, η συμβολή στην τοπική ανάπτυξη, η επανένταξή τους στην αγορά εργασίας τόσο των ίδιων όσο και των μη «ευνοημένων» ομάδων πληθυσμού. Στο σύνολό τους αποβλέπουν στην εκπλήρωση των οικονομικών και κοινωνικών στόχων τους. Πιο συγκεκριμένα, επιδιώκουν την ανάπτυξη της επιχείρησης, τη διεύρυνση των δραστηριοτήτων τους και σε άλλους τομείς, την κερδοφορία, τη βελτίωση του κόστους παραγωγικότητας και παροχής υπηρεσιών, όμως με μία βασική προϋπόθεση. Να μην αποκλίνουν απ' την «ικανοποίηση του ανθρώπου», που αποτελεί και κύριο κοινωνικό τους στόχο. Δηλαδή, να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση της ανεργίας και της κοινωνικής επανένταξης μελών και εργαζομένων, παρέχοντας θέσεις εργασίας επί αμοιβής, καθώς και στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας και επιχειρηματικότητας, αναδεικνύοντας και πουλώντας ελληνικά προϊόντα και υπηρεσίες, προστατεύοντας παράλληλα το περιβάλλον και την ελληνική παράδοση. Τα στοιχεία αυτά ενισχύουν τη θεωρία που αναπτύχθηκε στα Κεφάλαια Πρώτο και Τρίτο σχετικά με τα Χαρακτηριστικά, τις Αρχές και τα Κίνητρα.

Ως προς το βαθμό επίτευξης των παραπάνω στόχων κρίνουν, όπως αναφέρουν, ότι έχουν πετύχει ένα μικρό ποσοστό αυτών. Στην προοπτική ανάπτυξή τους έχουν να αντιμετωπίσουν μια πλειάδα ανασταλτικών παραγόντων προερχόμενων τόσο απ' το εσωτερικό περιβάλλον όσο και απ' το εξωτερικό (π.χ. τους περιορισμένους χρηματοοικονομικούς πόρους, τη δυσκολία πρόσβασης σε χρηματοδοτικά προγράμματα/εργαλεία, απόρροια του ασταθούς οικονομικού περιβάλλοντος, την έλλειψη μηχανισμών υποστήριξης, το υφιστάμενο φορολογικό σύστημα, την έλλειψη τεχνογνωσίας κ.ά.). Εμπόδια που αναφέρονται στο Τρίτο Κεφάλαιο.

Η έρευνα φανερώνει κάποια χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του κοινωνικού επιχειρηματία, όπως η επιμονή και υπομονή, η επικοινωνιακή ικανότητα και το πάθος, στοιχεία που τον βοηθούν για να ανταπεξέλθει στις αντιξοότητες, που όπως

αποκαλύφθηκε δεν είναι και λίγες. Οι ίδιοι οι επιχειρηματίες, άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου, παρουσιάζονται καινοτόμοι, δημιουργικοί, με ομαδικό αλλά και ριψοκίνδυνο πνεύμα. Βασικά προτερήματα του χαρακτήρα και της προσωπικότητας ενός κοινωνικού επιχειρηματία, προκειμένου να ανταπεξέλθει στις αντίξοες συνθήκες που επικρατούν.

Όπως αποδεικνύεται μέσα απ' την έρευνα κινητήριοι μοχλός για την εμπλοκή τους με τον εν λόγω τομέα είναι οι συνέπειες της κρίσης. Δεν φοβήθηκαν να αδράξουν την ευκαιρία για να αναδείξουν τον αλληλέγγυο χαρακτήρα τους αλλά και το επιχειρηματικό τους δαιμόνιο, μέσα σε συνθήκες βαθιάς οικονομικής κρίσης και ύφεσης. Το συνεργατικό και ομαδικό πνεύμα τους εκδηλώνεται, καθώς επιδιώκουν τις συνεργασίες και τις συμπράξεις με όλους τους φορείς του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα. Υποστηρίζουν ότι έχουν συνεισφέρει σημαντικά στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας και αυτό αποδεικνύεται μέσα απ' τα αποτελέσματα των δράσεων τους σχετικά με την κοινωνική και οικονομική επανένταξη των ευπαθών και ευάλωτων ομάδων πληθυσμού, την περιβαλλοντική προστασία, την εκπαιδευτική και πολιτιστική ανάπτυξη και την προώθηση τοπικών και παραδοσιακών προϊόντων. Οι δηλώσεις τους συγκλίνουν με τα χαρακτηριστικά και τις αρχές που διέπουν την κοινωνική επιχείρηση, όπως αναφέρονται στο Πρώτο και Δεύτερο Κεφάλαιο.

Η αισιοδοξία και η δυναμικότητα του χαρακτήρα τους διαφαίνεται, καθώς δεν πτοούνται απ' τα πολλά προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν καθημερινά επιχειρώντας σ' ένα μη υποστηρικτικό περιβάλλον (θολό νομικό και θεσμικό πλαίσιο, έλλειψη κρατικού υποστηρικτικού μηχανισμού με άγνοια των αρμόδιων φορέων, έλλειψη ενημέρωσης, αυξημένη φορολογία κ.ά.). Πιστεύουν ότι οι επιχειρήσεις τους είναι εξίσου ανταγωνιστικές με τις αντίστοιχες συμβατικές, μάλιστα σε κάποιους τομείς υπήρξαν πρωτοπόροι και καινοτόμοι. Στις μελλοντικές προτεραιότητες εντάσσουν διεύρυνση των δραστηριοτήτων τους και βέβαια προσήλωση στα στρατηγικά σχέδια και οράματά τους. Σχέδια που εντάσσονται στις προοπτικές ανάπτυξης που αναφέρονται στο Τρίτο Κεφάλαιο. Η κινητήρια δύναμη ώθησης για να συνεχίσουν το έργο που επιτελούν είναι η συναισθηματική και ψυχική ικανοποίηση που παίρνουν, βλέποντας το έργο τους να αναγνωρίζεται ή ακόμα και να επιβραβεύεται. Ωστόσο, δεν είναι αιθεροβάμονες. Παραδέχονται ότι έχουν να διανύσουν ακόμα πολύ δρόμο μέχρι να επιτευχθεί ο στόχος τους. Άτομα υπεύθυνα και κοινωνικά προβληματισμένα, με έντονο το αίσθημα της ευθύνης και της προσφοράς, βεβαιώνουν ότι θα εντείνουν ακόμα

περισσότερο τις προσπάθειές τους, εάν μάλιστα έχουν και την κρατική και κοινωνική υποστήριξη. Η τυπολογία του κοινωνικού επιχειρηματία που παρουσιάζεται ταυτίζεται με τα χαρακτηριστικά που αναφέρονται στο Πρώτο Κεφάλαιο, στη σκιαγράφηση του προφίλ του Κοινωνικού Επιχειρηματία.

Επειδή δρουν και ανταγωνίζονται με άλλες κερδοσκοπικές ιδιωτικές και κρατικές επιχειρήσεις, οι οποίες πλεονεκτούν έναντι των κοινωνικών, θεωρούμε ότι είναι αναγκαίο να τους δοθούν τα κατάλληλα εφόδια και εργαλεία, για να βελτιώσουν την αποδοτικότητα και την αποτελεσματικότητά τους.

B.5.4 Ενδεικτικές Προτάσεις Καλών Πρακτικών Εφαρμογών

Μεγάλο βάρος ευθύνης φέρει η εκάστοτε κυβερνητική πολιτική που ακολουθείται. Είναι έκδηλη η αναγκαιότητα ύπαρξης και εφαρμογής μιας εθνικής πολιτικής, η οποία θα πρέπει να περιλαμβάνει μια σειρά ευνοϊκών μέτρων και διατάξεων, ώστε να παρέχουν το κατάλληλο υποστηρικτικό πλαίσιο για την ενδυνάμωση γενικότερα του Τ.Τ.Ο. Παραθέτουμε ενδεικτικά κάποια απ' αυτά :

1. φορολογικές ελαφρύνσεις ή ακόμα και απαλλαγές,
2. θέσπιση και ανάπτυξη χρηματοπιστωτικών μηχανισμών και εργαλείων-προγραμμάτων για την παροχή δυνατότητας κεφαλαίων
3. δημιουργία ειδικών προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης
4. Συνεργασία με τα ευρωπαϊκά κράτη και αξιοποίηση της εμπειρίας τους δημιουργία νέων συνεργατικών δικτύων υποστήριξης
5. παροχή κατάλληλου και προηγμένου τεχνολογικού εξοπλισμού
6. Δημιουργία ειδικών σεμιναρίων και εκδηλώσεων-εκθέσεων για την προβολή του έργου και του οφέλους που παρέχουν, αλλά και την ανάδειξη των αναγκών και των δυνατοτήτων ανάπτυξης
7. Δημιουργία μηχανισμών ελέγχου και αξιολόγησης

8. Δημιουργία κατάλληλων συνθηκών και κλίματος ως προς την ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση όλων των πολιτών και φορέων
9. Επιβράβευση των επιτυχημένων επιχειρηματικών δράσεων

Η έρευνα αποκάλυψε μικρή συνεργασία της κοινωνικής επιχειρηματικής με την αντίστοιχη συμβατική. Η ενίσχυση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας μπορεί να επιτευχθεί και απ' την συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα. Θεωρούμε ότι και οι δύο τομείς μπορούν να επωφεληθούν πολλαπλά εάν προωθήσουν τη συνεργασία, την ανταλλαγή απόψεων και καλών πρακτικών ακόμα και σε επίπεδο ανταλλαγής προϊόντων και υπηρεσιών, δημιουργώντας συνθήκες υγιούς ανταγωνισμού. Ειδικότερα για τους πολίτες θα υπάρξουν πολλαπλά οφέλη, αφού θα αποτραπεί ο σχηματισμός μονοπωλιακών οργανισμών που προωθούν τις υψηλές τιμές σε αγαθά και υπηρεσίες, ενώ ταυτόχρονα θα παρέχεται η δυνατότητα πολλαπλών επιλογών σ' ένα διευρυμένο πεδίο προϊόντων και υπηρεσιών. Με αυτό τον τρόπο τονίζεται η επιχειρηματικότητα και η απασχόληση. Άποψη που συγκλίνει με την άποψη περί συνύπαρξης του Στράνη Δ. στο Τρίτο Κεφάλαιο.

Οι ίδιοι οι κοινωνικοί επιχειρηματίες διατύπωσαν την ανάγκη για την αρωγή και υποστήριξη, τόσο εκ μέρους της πολιτείας όσο και εκ μέρους των πολιτών. Οφείλουμε να παραδειγματιστούμε και να εμπνευστούμε απ' το έργο, τις δράσεις και τα οράματά τους. Να καταστούμε συνδρομητές και αρωγοί στην κοινωνική επιχειρηματικότητα. Εξάλλου, έχει αποδειχθεί ιστορικά ότι όσες φορές ενεργοποιήθηκαν και αφυπνίστηκαν οι πολίτες, μόνο θετικά αποτελέσματα είχαν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1. Φύλο : άρρεν θήλυ
2. Ηλικία : 18-29 30-39 40-49 50 και άνω
3. Επίπεδο εκπαίδευσης :
4. Οικογενειακή Κατάσταση :
5. Επάγγελμα :
6. Ποια είναι η επωνυμία της επιχείρησης στην οποία συμμετέχετε;
7. Αναφέρετε το έτος ίδρυσης και την περιοχή που εδρεύει;
8. Αναφέρετε τους σκοπούς της επιχείρησης ;
9. Από πόσα μέλη απαρτίζεται η επιχείρηση;
10. Πόσους εργαζόμενους απασχολεί συνολικά η επιχείρηση;
11. Υπάρχει προοπτική να απασχολήσει και άλλα μέλη;
12. Έχετε αξιοποιήσει χρηματοδοτικά προγράμματα και αν ναι ποια είναι αυτά;
13. Βλεπετε οικονομικά βιώσιμη την επιχείρηση στα επόμενα χρόνια;
14. Ποιο ήταν το κίνητρο που σας οδήγησε στην ιδέα δημιουργίας της κοινωνικής επιχείρησής σας ;
15. Έχετε υποστήριξη από κάποιον φορέα και εάν ναι από ποιόν;
16. Έχετε προβεί στη δημοσίευση της επιχείρησης και εάν ναι αναφέρετε τον τρόπο
17. Ποια είναι τα εμπόδια που αντιμετωπίσατε κατά την ίδρυσή της και κατά τη λειτουργία της ;
18. Με ποιο τρόπο τα υπερβήκατε ;
19. Σκέφτεστε να διευρύνετε τις δραστηριότητες της επιχείρησης;
20. Έχετε αναπτύξει συνεργατικές σχέσεις με άλλες επιχειρήσεις ή άλλους φορείς;
21. Πιστεύετε ότι έχετε εκπληρώσει τους στόχους σας και εάν ναι σε ποιο βαθμό;
22. Πως οραματίζεστε το μέλλον της επιχείρησής σας ;
23. Θεωρείτε ότι συμβάλλετε θετικά στο κοινωνικό όφελος ;
24. Έχετε αναπτύξει καινοτόμες δραστηριότητες ;
25. Θεωρείτε εξίσου ανταγωνιστική την επιχείρησή σας συγκριτικά με τις συμβατικές ;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι Ι

Συνοπτική παρουσίαση των κοινωνικών επιχειρήσεων της έρευνας

- 1) «ΜΑ...ΖΕΙ», ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ : ΕΝΤΑΞΗΣ , ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ: ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ.

Αποτελεί τον πρώτο Κοινωνικό Συνεταιρισμό Ένταξης Παιδιών με αναπηρία στον Πειραιά και έναν απ' τους οκτώ που λειτουργούν συνολικά στην Ελλάδα. Ανήκει στο δίκτυο της Κοινωνικής Αλληλέγγυας και Συνεργατικής οικονομίας στην Αθήνα. Πρόκειται για μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, ο οποίος δραστηριοποιείται στον τομέα κατασκευής χειροποίητων κεραμικών και ξύλινων ειδών, και στον τομέα μεταποίησης και ανακύκλωσης ειδών.

- 2) «MYRTILLO CAFÉ», ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ: ΕΝΤΑΞΗΣ, ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ: ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΕΥΠΑΘΩΝ ΟΜΑΔΩΝ

Λειτουργεί ως café – πολυχώρος λόγου και τέχνης και απασχολεί κυρίως ΑμεΑ , πρώην ανέργους, εθελοντές και συνεργάτες όπως π.χ. καλλιτέχνες και επιστήμονες και βρίσκεται επί του Πάρκου ΚΑΠΑΨ, στους Αμπελόκηπους. Προσφέρει μια ευρεία γκάμα αγνών και βιολογικών προϊόντων, ενώ δραστηριοποιείται και στις διοργανώσεις εκδηλώσεων, όπως π.χ. εκθέσεις, γιορτές, σεμινάρια, θεατρικές και μουσικές παραστάσεις κ.ά. Ιδιαίτερη μέριμνά της είναι να εφοδιάζει μέσα απ' την εξατομικευμένη εκπαίδευση και κατάρτιση, τους εργαζόμενούς της με δυνατότητες, ώστε να μπορούν να ανταπεξέρχονται σε απαιτήσεις εργασιών παρεμφερών επιχειρήσεων. Επίσης, τους παρέχει βασικές γνώσεις στη λογοτεχνία, στο θέατρο, στη μουσική σε μια προσπάθεια ψυχικής και συναισθηματικής αποθεραπείας.

- 3) «ΠΑΝΤΟΚΑΦΕΝΕΣ», ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ: ΕΝΤΑΞΗΣ, ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ: ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΕΥΠΑΘΩΝ ΟΜΑΔΩΝ

Συνδυάζει το καφενείο με το παντοπωλείο, προσφέροντας προϊόντα που παράγουν άλλες κοινωνικές επιχειρήσεις και βρίσκεται στο Παλαιό Φάληρο. Αποσκοπεί να παράσχει βοήθεια και να ωφελήσει νεαρά άτομα με νοητική στέρηση, ψυχωτικά σύνδρομα κ.ά., τα οποία μέσω εξατομικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων θα μπορέσουν να καταστούν πλήρως αυτονομημένα.

4) «ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΟ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ», ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ, ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ : ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Πρόκειται για το πρώτο Συνεταιριστικό Φροντιστήριο Μέσης Εκπαίδευσης πανελλαδικά, το οποίο ιδρύθηκε το 2013, και είναι αποτέλεσμα της ευαισθητοποίησης, ενεργοποίησης και συσπείρωσης των εκπαιδευτικών και των γονέων-κατοίκων της πόλης του Χαλανδρίου. Αποτελεί επέκταση του «Συνεταιρισμού Γονέων Χαλανδρίου» με διευρυμένες δράσεις και συμπράξεις, όπως η συμμετοχή του σε προγράμματα του ΟΑΕΔ, και η συνεργασία του με τα ΤΕΙ Αθήνας. Αποσκοπεί να διευρύνει τις δράσεις του και στον τομέα της ψυχαγωγίας και του πολιτισμού. Βασίζεται πάρα πολύ στην ανάπτυξη συνεργατικών και αλληλέγγυων σχέσεων μεταξύ γονέων και καθηγητών. Οι υπηρεσίες του κυμαίνονται από προετοιμασία για τις πανελλαδικές εξετάσεις σε μαθητές Λυκείου, μέχρι υποστήριξη σε μαθησιακές δυσκολίες, ή ακόμα και καθοδήγηση επαγγελματικού προσανατολισμού.

5) «ANIMA care» ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ : ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΟΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟΥ ΠΛΕΓΜΑΤΟΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΛΥΨΗ ΤΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ ΟΛΩΝ
ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Η ANIMA care ιδρύθηκε το 2013 και αποτελεί διεύρυνση της επιχείρησης ANIMA, παρέχοντας δωρεάν εξειδικευμένες υπηρεσίες ενημέρωσης και υποστήριξης πάνω σε θέματα ψυχικής υγείας. Εδρεύει στον Δήμο Κορυδαλλού. Αποτελεί καινοτομία η δημιουργία της διαδικτυακής πλατφόρμας και η παροχή αμιγώς προσωπικής ψυχολογικής υποστήριξης προς τους ενδιαφερόμενους, όπως π.χ. να παρακολουθεί από κοντά την ψυχολογική αποθεραπεία των ενδιαφερομένων ακόμα και στον προσωπικό τους χώρο. Απευθύνονται σε άτομα που αντιμετωπίζουν ψυχιατρικά, ψυχολογικά ή κοινωνικά προβλήματα.

6) «ΑΝΘΕΣΤΗΡΙΣ», ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ : ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΣΚΟΠΟΥ, ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ : ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΑ ΦΥΤΩΝ.

Παράγει, μεταποιεί και εμπορεύεται αρωματικά και φαρμακευτικά φυτά και διάφορα άλλα εδώδιμα αγροτικά προϊόντα βιολογικής καλλιέργειας, στον Δήμο Διονύσου, στην περιοχή Σταμάτα. Το κέρδος απ' την εμπορία τους διοχετεύεται για το κοινό όφελος της τοπικής κοινωνίας, η οποία και αποτελεί κύρια επιδίωξή της. Παράλληλα, δραστηριοποιείται και στην παροχή πολιτιστικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών υπηρεσιών .

7) «ΙΔΕΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ», ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ : ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΣΚΟΠΟΥ , ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ : ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΑ ΤΟΠΙΚΩΝ ΠΡΟΙΟΝΤΩΝ.

Εδρεύει στον Δήμο Κερατσινίου-Δραπετσώνας. Αποσκοπεί στην προαγωγή του τοπικού και συλλογικού συμφέροντος, στην ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής, εξασφαλίζοντας εργασιακή απασχόληση και αναδεικνύοντας την ελληνική παραδοσιακή γαστρονομία και ζαχαροπλαστική , αξιοποιώντας τοπικά παραδοσιακά προϊόντα, προωθώντας έτσι την αειφόρο ανάπτυξη της πόλης. Παράλληλα, παρέχει λογιστική υποστήριξη, τεχνική υποστήριξη ηλεκτρονικών υπολογιστών σε ΚοινΣΕπ και σε ευπαθείς ομάδες πληθυσμού. Στα άμεσα σχέδιά της συμπεριλαμβάνεται η δημιουργία συσκευαστηρίου παραδοσιακών γλυκών, η εξαγωγή τους στο εξωτερικό και η περαιτέρω ανάπτυξη των δράσεων, όπως π.χ. στην ανάληψη διεξαγωγής γαστρονομικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων .

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Αδάμ Σ., (2014), *Κοινωνική Οικονομία, Οδηγός Δημιουργίας Κοινωνικών Επιχειρήσεων* Θεσσαλονίκη : Heinrich Boll Stiftung, Ελλάδα

Γεωργιάς Κ., κ.ά.(επιμέλεια) (2013), *Κοινωνική Οικονομία : Θεωρία, Εμπειρία, και Πρακτικές*, Εναλλακτικές Εκδόσεις

Ε.Θ.Δ. Κοινωνικής Οικονομίας: Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Κοινωνικής Οικονομίας (2005), *«Δραστηριότητες στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας»*, Οδηγός Ίδρυσης & Λειτουργίας Κοινωνικών Επιχειρήσεων

Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, (2002), *Προοπτικές Απασχόλησης στον Τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας*, Αθήνα και Θεσσαλονίκη : Σάκουλας

Ετήσια Έκθεση 2017 & Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη του Οικοσυστήματος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας 2017-2023

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2013), Γενική Διεύθυνση Απασχόλησης, Κοινωνικών Υποθέσεων και Κοινωνικής Ένταξης, *Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα-«Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη»*, Τεύχος 4

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2011), *Πρωτοβουλία για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα*, Οικοδόμηση ενός οικοσυστήματος για την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων στο επίκεντρο της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής καινοτομίας, Βρυξέλλες

Ίσαρη Φ., Πουρκός Μ., (2015), *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας*, Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, ΕΜΠ, Αθήνα

Κατηχωρίτης Σ., (2016), *Η Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα και Ευρώπη του 2020*, Πρακτικά 1^{ου} ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΜΕ ΔΙΕΘΝΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ, Εκπαίδευση, Δια Βίου Μάθηση, Έρευνα, Καινοτομία και Οικονομία, τομ.1

Κετζίτσοπούλου Μ., (2005), *Μελέτη υποβληθείσα στη Διαχειριστική Αρχή, Υπ. Απασχόλησης*, σχέδιο EQUAL, Α' Κύκλου

Κολέμπας Γ., (2015), *Ο Σύγχρονος Κοινοτισμός*, « ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΑΔΕΛΦΩΝ», Αθήνα

Κυριακίδου Ο., Σαλαβού Ε., (2014), *Κοινωνική Επιχειρηματικότητα*, εκδ. Rosili, σειρά Επιχειρείν

Μητροσύλη Μ., (2007), *Μελέτη για τη διαμόρφωση του Θεσμικού και Νομικού πλαισίου στην Κοινωνική Οικονομία*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής

Μοράρος Κ., (2014), *Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις ΚΟΙΝΣΕΠ-ελληνικές πρακτικές*, Νάξος

Μπέρτι, Φ.,(2004), *Ελευθερία, Ισότητα, Κοινοτισμός*, τ.10, εκδ. Ευτοπία, Αθήνα

Νικολάου Ι., (2013), *Κοινωνική Οικονομία-Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, Εκπαιδευτικό Υλικό Για Τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης*, Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Αθήνα

Νικολόπουλος,Τ., Καπογιάννης, Δ., (2013), *Εισαγωγή στην Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία*, Οι εκδόσεις Συναδέλφων, Αθήνα

Ν.2716/1999

Ν.4019/2011, « Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις »

Ν. 4430/2016

Ντάσιος Ν., (2013), *Κοινωνική Οικονομία Θεωρία Εμπειρία και Προοπτικές*, επιμ. Γεώργιας Κ., Εναλλακτικές Εκδόσεις, σειρά Δοκίμιο 20

Ντούλια Θ.,(2015), *Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα. Μια δυναμική προοπτική ενάντια στην οικονομική κρίση*, εκδ. Οσελότος, Αθήνα

Οδηγός καλών πρακτικών Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στον Πρωτογενή Τομέα, (2015), Ένωση Ξενοδόχων Επαρχίας Σητείας, εκδ.1^η

Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη,(2013), τεύχος 4

Ομάδα Διοίκησης Έργου για την Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα (2013), *Στρατηγικό Σχέδιο για την Ανάπτυξη του Τομέα της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας*, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας

Π.Δ. 410/95 «Δημοτικός και Κοινοτικός Κώδικας, άρθρα 277,290,291»

Στραβοσκούφης, Α., (2004), *Ο Ρόλος των ΜΚΟ στη Διαδικασία της Διαρκούς Ανάπτυξης*, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο

Στράνης Δ., (2014), *Η Σύγχρονη Κοινωνική Επιχειρηματικότητα ως ενδιάμεση πραγματικότητα μεταξύ δύο άκρων*, Τόμος 1

Τσιλίκης Χ., (2016), *Από τις κοινωνικές υπηρεσίες στις κοινωνικές επιχειρήσεις. Ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης στην ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων με σκοπό την*

ένταξη στην αγορά εργασίας και την κοινωνική ενσωμάτωση ευπαθών κοινωνικών ομάδων, Αθήνα

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, (2011), Έκθεση αξιολόγησης συνεπειών ρυθμίσεων του σχεδίου νόμου Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, Ελλάδα.

Χριστοφόρου Α., (2014), Όσα χρειάζεται να γνωρίζεται για τις κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα και στην Ευρώπη, Μονάδα Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας ΕΜΠ, Αθήνα

Χρυσάκης Μ., Ζιώμας Δ., Χατζαντώνης Δ., Καραμητροπούλου Ν., Χατζαντώνης Δ., (2002), Προοπτικές Απασχόλησης στον Τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας, Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας

Ξενόγλωσση

Agarwal, B.,(2010). *Gender and Green Governance: The Political Economy of Women's Presence Within and Beyond Community Forestry*, Oxford: Oxford University Press. Ostrom, Elinor, 2010, *Governing a Commons from a Citizen's Perspective*. Washington: Heinrich Böll Stiftung. UNEP, 2010, *Green Economy. Developing Countries Success Stories*, Geneva: UNEP.

Birchall, J.,(2004), *Cooperatives and the Millennium Development Goals*, Geneva: ILO.

Campbell M., (1999), *Third System, Employment and Local Development*, Policy Research Institute Leeds

Defourny, J., (2001), *Introduction From Third Sector to Social Enterprise*, in: C. Borzaga and J. Defourny (eds), *The Emergence of Social Enterprise*, London and New York: Routledge

Hudson, R., (2009), *Life on the edge: navigating the competitive tensions between the 'social' and the 'economic' in the social economy and in its relations to the mainstream*, *Journal of Economic Geography*, lbp005.

Merritt, A. and Stubbs, T., (2012), *Incentives to Promote Green Citizenship in UK Transition Towns*, *Development*, Volume 55, No. 1., March.

Monzon J.L., (1989), *The worker cooperatives in the economic literature and facts*, Ministry of Labour and Social Security

Nyssens, M., (2008), *The Third Sector and the Social Inclusion Agenda The Role of Social Enterprises in the field of Work Integration*, in: S. Osborne (ed) *The Third Sector in Europe. Prospects and Challenges*, Abingdon: Routledge

Noya, A., (2011), *The Changing Boundaries of Social Enterprises*, Paris: OECD publishing, OECD and European Commission, 2013, Policy Brief on Social Entrepreneurship: Entrepreneurial Activities in Europe. Luxemburg: Publication Office of the European Union.

Pestoff, V., (2004), *The development and future of the social economy in Sweden*, in: Evers, A. and Laville, J.-L. (eds), *The Third Sector in Europe*, Cheltenham, U.K. & Northampton, USA: Edward Elgar.

Spear, R., (2006), *Social entrepreneurship: a different model?. International journal of social economics*, 33(5/6)

Διαδικτυακοί Τόποι / Ιστοσελίδες

<https://eclass.uop.gr/modules/document/?course=PEDIS33>

<https://eclass.uop.gr/modules/document/?course=PEDIS335>

http://www.enallaktikos.gr/ar3123el_nikolopoulos-kapogiannis-koinwniki-oikonomia-tis-allileggyis-i-tis-agoras.html Νικολόπουλος Τ., Καπογιάννης Δ., (2014), *Κοινωνική Οικονομία της Αλληλεγγύης ή της αγοράς*; Προσπέλαση 15/07/2018

<http://www.reporter.gr/Eidhseis/Epicheirhseis/Trapezes/313594-Synetairistikh-Trapeza-Karditsas-%C2%ABEna-krymmeno-diamanti%C2%BB> προσπέλαση 29/07/2018

<http://www.avgi.gr/article/10811/6263158/synetairistike-trapeza-karditsas-mia-trapeza-me-anthropino-prosopo> προσπέλαση 29/07/2018

www.epixeiro.gr/article/2576 προσπέλαση 29/07/2018

<http://odigos.biz/%CE%BC%CE%B1-%CE%B6%CE%B5%CE%B9/> προσπέλαση 23/08/2018

http://www.enallaktikos.gr/kg15el_mazei-koinsep_a2017.html

προσπέλαση 25/08/2018

<https://www.animacare.gr/about-us> προσπέλαση 25/08/2018

<http://www.efsyn.gr/arthro/i-koinoniki-kai-allileggya-oikonomia-stin-ee-antehei-perissotero-apo-alloys-tomeis-se-kairoys> προσπέλαση 25/08/2018

<http://www.myrtillocafe.gr> προσπέλαση 25 /08/ 2018

www.animahome.gr προσπέλαση 25/ 08/ 2018

<http://ideespolitismou.gr/contact.html> προσπέλαση 27/08/2018

<https://antheistiris.wordpress.com/> προσπέλαση 28/08/2018

<http://odigos.biz/%CE%BC%CE%B1-%CE%B6%CE%B5%CE%B9/>
προσπέλαση 29/08/2018

<https://www.sin-ergazomai.com/> προσπέλαση 29/08/2018

<https://www.sinetairistiko.org/> προσπέλαση 29/08/2018

Πηγές Εικόνων

Εικόνα 1. Πηγή : Pestoff (2004) επεξεργασμένη απ' την Αδάμ (2012)

Εικόνα 2. Πηγή : Νικολάου (2013)

Εικόνα 3 & 4. Πηγή: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Εικόνα 5. Πηγή : Στραβοσκούφης Θ., (2006), ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΠΟΛΙΤΩΝ ΚΑΙ ΜΚΟ. ΕΝΑΣ ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΟΣ ΘΕΣΜΙΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 120(120)

Εικόνα 6. Πηγή : Τσιλίκης Χ., (2016)

Εικόνα 7. Πηγή : Αδάμ Σ., (2016)